

SVOBODA

MESEČNIK
SLOVENSKE KOROŠKE

II. LETNIK

JANUAR 1949

ŠTEV. 1

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:
Uredniški odbor

Odgovorni urednik:
Dr. Franci Zwitter, Celovec, Salmstrasse 6

Rokopisi naj se posiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstrasse 6

Uprava:
Celovec, Völkermarkter Strasse 21. — Celovni račun stev. 94.973

Tiska:
„Kärntner Volksverlag G. m. b. H.“, Celovac, 10. Oktober Strasse 7

Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov

Pred nadaljevanjem londonske konference

V mednarodnih prizadevanjih za povojno ureditev Evrope je poleg mnogih drugih perečih vprašanj ostalo vse do danes nerešeno tudi vprašanje mirovne pogodbe za Avstrijo. Avstrija je v zaslužnevalnem pohodu fašizma proti svobodoljubnemu človeštvu igrala posebno klavrno vlogo. Medtem ko so ljudstva vseh ostalih evropskih satelitov hitlerjevske Nemčije s pomočjo zmagovitih udarcev zavezniških armad, predvsem pa Rdeče armade, ter v večji ali manjši meri tudi po zaslugi protifašističnih odporiških gibanj, že v teku vojne odrekla pokorščino Hitlerju in njegovim domačim priganjačem, je Avstrija kot sestavni del velenemškega rajha vztrajala na strani Nemčije vse do njene kapitulacije. To pa kljub temu, da so veliki zavezniki že novembra leta 1943 v Moskovski deklaraciji opozorili Avstrijo, da je odgovorna za sodelovanje v vojni na strani Hitlerjevske Nemčije in se te odgovornosti ne more izogniti, ter izrecno podčrtali, da bodo pri končnem obračunu neizogibno upoštevani njeni lastni naporji za osvobodjenje. Zato je tudi razumljivo, da so bile ostale države kot bivše zaveznice Nemčije deležne hitrejših ureditve povojnih mednarodnih odnosov in da so v razmeroma kratkem času dosegle sklenitev mirovnih pogodb in s tem možnost vključitve v mednarodno življenje na temelju suverenosti in enakopravnosti, dočim se je o vprašanju Avstrije, skladno z njenim posebno nečastnim izdržanjem med vojno, pričelo posebej in konkretno govoriti na mednarodnih forumih šele mnogo pozneje.

Veliki štirje so se sicer že takoj po končani vojni na konferenci v Potsdamu na-

čelno sporazumeli o gotovih vprašanjih, ki se nanašajo med drugim tudi na bodoče obveznosti osvobojene Avstrije. Toda poznejši razvoj je kmalu pokazal, da med njimi ni enotnih pogledov na povojne probleme. Vedno bolj je postajalo očito, da so zapadni zavezniki pod videzom protifašistične koalicije že v teku vojne zasledovali svoje posebne, po kapitalističnih in imperialističnih vidikih narekovane interese in cilje. Te težnje so prihajale po končani vojni do čedalje jasnejšega izraza in so neugodno vplivale na možnost vzajemnega reševanja vseh tistih mednarodnih vprašanj, ki so bistvene važnosti in predpogoj za vzpostavitev resnično demokratičnega, pravičnega in trajnega miru v svetu. Ta cilj je že od vsega početka dosledno zasledovala Sovjetska zveza, ki je s svojim ogromnim doprinosom za njegovo uresničenje postala vodilna sila demokratičnega tabora, v katerem so se zbrale vse ljudskodemokratične države in napredna gibanja vsega sveta. Doslednemu uresničenju tega cilja pa se krčevito upira ves imperialistični in protidemokratični tabor z ZDA na čelu, ki si z vsemi sredstvi prizadeva, da bi ohranil in znova zasidral svoje pozicije, ki jih je do temeljev omajal porast in polet naprednih in svobodoljubnih sil. V luči borbe med tema diametralno si nasprotujočima taboroma je treba motriti vsako vprašanje, ki ga stavlja na dnevni red povojni razvoj v Evropi.

Eden izmed takih problemov je tudi vprašanje mirovne pogodbe z Avstrijo. Okupacija Avstrije traja že skoro štiri leta. V tem času je postalo jasno že vsemu

svetu, da politika zapadnih sil v Avstriji že davno ne služi več prvotno proklamiranim namenom ustvarjanja predpogojev za vzpostavitev resnično svobodne, neodvisne in demokratične države. Tozadevnim medzavezniškim dogovor. in nalogam, ki bi jih vzajemno in dosledno moral izvajati zavezniški svet na temelju kontrolne pogodbe, je v bistvu ostala samo Sovjetska zveza, ki je v območju svoje zasedbene cone ukrepala in še nadalje ukrepa vse potrebno v tem pravcu. Zapadne cone Avstrije pa se načrtno pretvarjajo v oporišča angloameriškega imperializma, ki bi rad napravil iz tega področja trdnjavo zapada. Namesto dosledne denacifikacije se v zapadnih conah na vseh koncih in krajih oživljajo nova gnezda nacizma, iz katerih ob širokogrudni toleranci zasedbenih in avstrijskih oblasti bohotno poganja propaganda rasizma in pangermanizma. S preziranjem vseh mednarodnih določil o zasledovanju in kaznovanju vojnih zločincev so postala zapadna področja Avstrije zbirališče in torišče najtemnejših fašističnih elementov, med katerimi se pod krinko razseljenih oseb skriva marsikdo, ki je na seznamu tistih krvnikov, ki so prizadejali po fašizmu zaslužnjem narodom največje krivice. Namesto dosledne izvedbe mednarodnih dogovorov o potrebi popolne politične in gospodarske ločitve od Nemčije so v zapadnih conah Avstrije v teku prizadevanja, ki gredo za tem, da postopno vključijo gospodarske sile zapadno-avstrijskih predelov v gospodarsko politiko ameriških monopolov v nemški Biconi, kar dejansko ustvarja temelje novemu Anšlusu. Taki poizkusi in pa podrejevanje celotnega avstrijskega gospodarstva zapadnemu kapitalu potom vključitve Avstrije v Marshallov plan seve nikakor niso v skladu niti z moskovsko deklaracijo niti s poznejšimi mednarodnimi dogovori o potrebi obnovitve neodvisne in samostojne Avstrije. Vse to kaže, da niti zapadne imperialistične države niti današnji predstavniki Avstrije, ki se v nasprotju z resničnimi interesi avstrijskega ljudstva udeležujejo kot poslušno orodje svojih zapadnih gospodarjev in s svoje strani

aktivno pospešujejo tak razvoj, niso zainteresirani na sklenitvi takšne državne pogodbe, ki bi zajamčila Avstriji vse pogoje za možnost razvoja v zares svobodno, demokratično in neodvisno državo. V tem je tudi vzrok, da so ostala doslej vsa prizadevanja za sklenitev take pogodbe brezuspešna.

Predstavniki štirih velesil, ki so se na moskovski konferenci spomladi leta 1947 sporazumeli, da bodo to opogodbo podpisale le Sovjetska zveza, ZDA, Anglija in Francija, so že štirikrat v teku zadnjih dveh let obravnavali to vprašanje. Pri vseh teh pogajanjih, posebno pa na zadnjem zasedanju namestnikov zunanjih ministrov v Londonu se je pokazalo, da gre taktika predvsem Anglije in Amerike za tem, da v nedogled zavlečeta dokončno rešitev avstrijskega problema. Sklenitvi državne pogodbe bi namreč nujno moral slediti umik zasedbenih čet. Prav to pa zapadnim imperialistom gre najmanj v račun. Saj je ravno vojaška okupacija Avstrije tisto sredstvo, s pomočjo katerega sporavajo in poskušajo uresničiti svoje posebne politične in strategične cilje, ki so naperjeni prav tako proti interesom avstrijskega ljudstva, kakor tudi proti interesom neposrednih sosedov Avstrije t. j. ljudskim demokracijam in Sovjetski zvezi. Kdor je pazljivo in kolikortoliko objektivno spremljal lanskoletna pogajanja v Londonu, je z lahko ugotovil, da predstavniki zapadnih velesil ne žele pozitivnega zaključka. Medtem, ko je Sovjetska zveza pokazala največjo mero pripravljenosti za sporazum glede posameznih točk pogodbe in je n. pr. v pogledu vprašanja nemške imovine kljub jasnim določbam potsdamske konference velikodušno napravila koncesije v svojo lastno škodo, pa predstavniki zapadnih sil niso bili pripravljeni pokazati nikake dobre volje v tej smeri. Nasprotno, izrabljajoč očitno pripravljenost Sovjetske zveze na čimprejšnjo sklenitev pogodbe so iskali samo ugodne prilike, da bi onemogočili nadaljnje razgovore. Taka prilika se jim je ponudila pri obravnavanju vprašanja bodočih meja Avstrije. To vprašanje, ki je v bistvu združitev Slovenske Koroške z narodno celoto v FLRJ, je po-

stalo ponovno mednarodno priznano odprto vprašanje. To pa po zaslugi ogromnega doprinosu jugoslovanskih narodov k zmagi nad fašizmom in po zaslugi jasno izražene volje koroških Slovencev samih, ki so se na poziv Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ki je v svojih temeljnih točkah proklamirala kot cilj oborožene borbe proti okupatorju tudi osvoboditev in združitev vseh Slovencev, vključili v vstajo ter edini na ozemlju prve avstrijske republike organizirali oborožen upor in s tem najbolj prepričevalno ovrgli imperialistično rešitev koroškega vprašanja po prvi svetovni vojni.

Vprašanje Slovenske Koroške se je obravnavalo na vseh dosedanjih konferencah zunanjih ministrov oziroma njihovih namestnikov, ki so se doslej bavili s pripravljanim državne pogodbe za Avstrijo. Predstavniki nove Jugoslavije so z neovrgljivimi argumenti utemeljili upravičenost jugoslovanskih zahtev v vprašanju bodočih mej med Avstrijo in Jugoslavijo. Tudi koroški Slovenci sami so preko svoje edino legitimne politične predstavnice Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško in preko svojih ostalih narodnih organizacij v spomenicah na zavezniški svet ponovno utemeljili nujnost rešitve koroškega vprašanja v smislu jugoslovanskih zahtev. Dočim je Sovjetska zveza, dosledna svojim stremljenjem po uresničitvi pravičnega in s tem trajnega miru odločno podprla zakonite zahteve Jugoslavije, so jih zapadne velesile zavračale kot nesprijemljive, ne da bi mogle za svoje odklonilno stališče navajati kakršnih koli prijemljivih protidokazov. Na svojem negativnem stališču so vztrajale tudi potem, ko je jugoslovanska vlada v globoki želji po normalizaciji odnosov z Avstrijo stavila nov predlog in s tem dokazala, da je v interesu trdnega in trajnega miru pripravljena doprinesati žrtve.

Znano je, da je zadnja londonska konferenca predčasno prenehala s svojim delom zato, ker je britanski zastopnik Marjoribanks zahteval prekinitev in ker nato zastopnik ZDA Reber, ki je takrat predsedoval sejam, ni več sklical zasedanja. Reakcionarno tuje in avstrijsko časopisje

je skušalo zvaliti odgovornost na Sovjetsko zvezo, da bi odvrnilo pozornost od pravih krivcev in da bi v vzdušju stopnjevane protisovjetske gonje omogočilo nadaljnje mahinacije zapadne in avstrijske reakcije, ki že v naprej načrtno izpodkopava temelje neodvisnosti in samostojnosti Avstrije. V tej zvezi je bila nota avstrijske vlade z dne 6. decembra 1948, s katero je predlagala štirim velesilam obnovitev pogajanj o mirovni pogodbi, verjetno preračunana bolj na difamacijo Sovjetske zveze, kakor pa izraz resnične želje po sklenitvi take pogodbe, ki bi dejansko ustrezala interesom avstrijskega ljudstva. Zlonamerna podtikanja, da Sovjetska zveza ne želi obnovitve pogajanj, je sovjetska vlada odločno zavrnila z ugotovitvijo, da je vedno stremela za čimprejšnjo izdelavo pogodbe in da se strinja z obnovitvijo tozadevnih pogajanj.

Predvidoma se bodo pogajanja nadaljevala v začetku februarja v Londonu. V naprej ni mogoče razsoditi, če in v koliko bodo napredovala spričo dosedanega negativnega zadržanja zapadnih velesil posebno glede vprašanja Slovenske Koroške. Eno pa je gotovo, da bomo imeli koroški Slovenci v naši matični državi novi Jugoslaviji tudi v bodoče najodločnejšega zagovornika naših interesov. O tem nas prepričuje poleg nedvoumne ugotovitve ministra za zunanje zadeve FLRJ Edvarda Kardelja, ki je na nedavnem zasedanju Ljudske skupščine, govoreč o odnosih do Avstrije, znova podčrtal, da je mogoče rešiti vprašanje koroških Slovencev na demokratičen način samo z njihovo priključitvijo k Jugoslaviji in poleg odločilnega stališča, ki ga je v zvezi s predstoječo konferenco v Londonu zavzel ves jugoslovanski tisk, predvsem dejstvo, da je nosilec nove Jugoslavije jugoslovansko delovno ljudstvo, ki je žrtvovalo za svojo svobodo milijonske žrtve in bo zato storilo vse za pravično rešitev vprašanja, ki je za koroške Slovence kot živ del celokupnega slovenskega naroda življenjskega pomena.

Tudi glede podpore s strani Sovjetske zveze kot tradicionalne zaščitnice malih nesvobodnih narodov smo si koroški Slovenci na jasnem. Sovjetska zveza je po-

učena o naši težki zgodovini zadnjega stoletja, poučena je o naši stoletni borbi proti nasilni germanizaciji in ve o našem doprinosu v oboroženi borbi proti fašizmu ter o naših sedanjih prizadevanjih za uveljavljenje resnično demokratičnega reda. Zato, ker je o vsem tem poučena, je vedno odločno in dosledno podprla naše interese. V nasprotju z neutemeljenim odbijanjem pravične rešitve našega vprašanja po zastopnikih zapadnih velesil je sovjetski predstavnik Koktomov še tik pred prekinitvijo londonske konference izrecno in ponovno poudaril: »Sovjetska delegacija ugotavlja, da etničnih, zgodovinskih in gospodarskih podatkov in navedb jugoslovanske delegacije nihče ni izpodbil niti ovrigel. Sovjetska delegacija smatra razloge jugoslovanske delegacije za utemeljene jih podpira in je v interesu čimprejšnje sklenitve državne pogodbe z Avstrijo pripravljena proučiti vse predloge, ki upoštevajo zakonite interese Jugoslavije.«

Uspeh ali neuspeh ponovnih razgovorov v Londonu bo torej odvisen predvsem od tega, ali bodo zapadne velesile pripravljene na sporazumno reševanje odprtih vprašanj. Organ Sovjetske armade »Oesterreichische Zeitung« je o izgledih predstoječe konference zapisal dobresedno: »Če bodo ZDA in Velika Britanija opustile v bodoče svoje poskuse, da bi z nedopustnimi diktati samovoljno določale potek pogajanj, in če bodo namesto tega lojalno sodelovale pri razčiščenju problemov, o

katerih bo govora, tedaj pozitivni uspeh ne bo izostal. Pokazati pa se bo moralo, če obstoji pri zapadnih pogodbenih partnerjih toliko pripravljenosti za sporazum, kolikor je je Sovjetska zveza tudi v Londonu vedno dokazala.«

Koroški Slovenci bomo seve z zanimanjem spremljali razgovore v Londonu in bomo znova za ves svet slišno izrazili svoje zahteve. Zavedamo pa se, da se bodo tudi ta pogajanja odigravala v okviru zaostrene borbe med tabor imperializma, ki se krčevito prizadeva, da bi ohranil in utrdil svoje omajane postojanke v svetu, in taborom demokracije, ki se z dneva v dan vidno utrjuje in s svojim zmagovitim potekom ustvarja temelje in pogoje za zmago pravice. Zato bomo neglede na trenutno možnost rešitve ali nerešitve še odprtih vprašanj avstrijske mirovne pogodbe zbrali vse sile in podvzeli vse napore v borbi proti vsem onim, ki kratijo delovnemu ljudstvu na naši zemlji demokratične pravice, ki ga nacionalno zatirajo in socialno izkoriščajo. Poleg neposredne borbe za demokratično rešitev vprašanja Slovenske Koroške bo naša pospešena in razširjena borba proti silam tuje in domače reakcije in vsem poizkusom imperialističnega zaslužnjevanja naš vsakodnevni doprinos k skupni borbi vsega naprednega demokratičnega tabora. Ta tabor bo prej ali slej izšel zmagovito iz borbe, kot njegov sestavni del pa tudi delovno ljudstvo Slovenske Koroške. Franjo Ogris

Razvoj pravnega položaja naših zadrug

DR. MIRT ZWITTER

Slovensko zadružništvo na Koroškem ima bogato tradicijo sedemdesetletnega uspešnega dela za blagor našega delovnega ljudstva. Nekaterne naše zadruge so celo starejše od Zakona o pridobitnih in gospodarskih zadrugah od dne 9. aprila 1873, na katerem temelji njihova današnja organizacijska oblika.

Do leta 1920 so bile naše zadruge združene v močne skupne slovenske zadružne centrale v Ljubljani. V njih so imele močno gospodarsko zaslobo že zaradi idealnega izpopolnjevanja naše gorske z južnimi, predvsem žitnimi pokrajinami, kar je centrali omogočilo široko izravnavanje in živahno zamenjavo v trgovini. Posebne vrednosti pa je bila za naše zadruge tudi močna organizacijska opora, ki so jo nudila ta središča s svojimi bogatimi možnostmi in izkušnjami. Vse tiskovine, formularji, navodila in pravila so prihajala iz Ljubljane. Še danes jih najdemo med stariimi akti naših zadrug kot neme priče te trdne povezave. V Ljubljani je bilo tudi pravno zastopstvo naših zadrug, ki je pri velikem številu, gospodarski moči in pomenu slovenskega zadružništva uspešno zastopala tudi gospodarske zahteve in interese koroških Slovencev.

Vse te naloge zadružnega vodstva je povzela 28. februarja 1921 ustanovljena »Zveza koroških zadrug v Celovcu«. Sama organizirana v pravni obliki zadruge, je združevala 36 kreditnih, 4 živinorejske in 2 blagovni zadrugi kot revizijska, denarna in blagovna centrala.

Povsem jasno je, da v mnogo manjšem številu deloma šibkih koroških zadrug ni mogla nuditi vseh onih prednosti, ki so jih prej bile brez težav nudile močne zadružne centrale slovenske celote. Še prav posebno pa se je spremenil organizacijski in pravno-politični položaj slovenskih zadrug na Koroškem. Iz okvira mnogonarodnostne Avstro-Ogrske, ki je bila prisiljena to dejstvo bolj ali manj upoštevati tudi v praksi, smo koroški Slovenci podedovali samo nekaj papirnatih ustavnih določb,

proti katerim pa so ravno na naših domačih tleh od nekdanj najbolj grešili. Nič večje vrednosti ni imel člen 66 Senžermenske mirovne pogodbe od dne 10. septembra 1919, ki je republiko Avstriji nalagal posebne dolžnosti napram »jezikovnim manjšinam«. **Avstrijska republika teh obveznosti nikdar niti navidezno ni spoštovala. Nasprotno. Koroška deželna vlada je z odlokom št. 6693 od dne 13. 5. 1924 načelno in izrecno zavrnila vsako uporabo slovenskega jezika v uradnem poslovanju.** Jezikovne pravice pa so bile edine, ki jih je senžermenska pogodba skušala zagotoviti drugorodcem v avstrijski republiko.

Leta 1927 je trgovsko sodišče v Celovcu kot registersko sodišče zahtevalo od slovenskih zadrug celo nemška pravila in firme ter jih nasilno vpisalo v zadružni register zraven slovenskih. Na ta način je nastal vir nešteti pomot in napak, ki povzročajo pravcato zmedo v celovškem združnem registru; morda je ravno to posebni namen tedanjega vpisovanja. Odnosi celovškega registerskega sodišča do naših zadrug in njihove Zveze so bili brez dvoma najslabši: Protipostavno je registersko sodišče zahtevalo overovljene nemške prevode slovenskih vabil, zapisnikov, sej, občnih zborov itd. ter vedno spet našlo in izčrpalo vse neštete možnosti uradnega zavlačevanja in šikan.

Zveza sama je bila včlanjena v Splošno zvezo kmetijskih zadrug na Dunaju, ki bi morala ščititi in zastopati njene interese napram dunajskim centralnim avstrijskim oblastem. V resnici pa je ravno Splošna zveza v celoti nasprotovala delu in razvoju naših zadrug in jim delala kot revizijska oblast stalno težkoče. Tudi avstrijskim »zadružnikom« očitno uporaba slovenskega jezika in samostojnost naših zadrug nista ugajali. Ta »nenaklonjenost« je segala do izrazitega sovraštva napram našim zadrugam. Dokaz za to ugotovitev smo našli med »zapuščino« premoženja slovenskih zadrug, ki ga nam je zapustilo od geštapa postavljeno »Komisa-

rično vodstvo slovenskih zadrug na Koroškem: Neko »strogo zaupno« interno poročilo »Splošne avstrijske združne zveze« na Dunaju namreč že dne 24. junija 1937 zahteva uničenje slovenskih zadrug na Koroškem in podrobno razčlenjuje svoje šovinistične vzroke za ta predlog ter navaja tudi že za to nasilje potrebne ukrepe!

Takšen je bil torej »pravni položaj« naših zadrug v avstrijski republiki tik pred njeno priključitvijo k Nemčiji. Za odkrite naciste, ki so s tem dnevom prevzeli na Koroškem vso oblast tudi oficijelno v svoje roke, je bilo po teh že izvršenih pripravah brez dvoma samo vprašanje časa in ugodne prilike, kdaj se dokončno odstrani ta »sramota za nemško združništvo« Celovška geštapa je že leta 1940 imela spisan odlok, da bi v danem trenutku ne bilo morda kakih »formalnih« ovir. Ob kmalu sledečem napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 pa drugi »nujnejši posli« kljub tem skrbnim pripravam niso dopuščali dovolj časa za »formalno urejenič« uničevalni postopek. Zato sta geštapa in policija v aprilskih dneh 1941 izvedli »reorganizacijo« naših zadrug vendar le na »pravni podlagi« svojih revolverjev in brzostrelk, s katerimi sta »prevzemali« premožnejše in postavljali zadrugam novo vodstvo. Šele 25. novembra 1941 so bili naknadno dostavljeni »formalnopravni« geštapovski odloki z enotno številko III 970/40, ki so za vse slovenske zadrug v sebovali naslednje ukrepe:

1. imenovanje nacistov kot komisarjev, ki so edini upravičeni zastopati zadrugo in
2. sprememba slovenskih firm v nemške.

S temi ukrepi je bila potrjena že izvršena zaplemba vsega premoženja in nasilna odstranitev izvoljenih slovenskih odborov zadrug. Tak akt izrazitega nasilja niti ni skušal navajati kakšne »pravne podlage« za odrejane ukrepe. Značilno za pravno tenkovestnost celovškega sodišča pa je, da so te ukrepe brez vseh pomislekov vpisali isti ljudje, ki so danes spet polni najstrožjih »formalnosti« in »pomislekov«, ko gre za odstranitev teh nacističnih zločinov! Celovško sodišče je šlo celo še da-

lje kakor geštapovski odlok: V svojih sklepih na podlagi tega odloka je odredilo celo odstranitev slovenskih štampiljk in pravil!

Prav tako je celovško registersko sodišče brez oklevanja in vsaj »formalnih pomislekov« vpisalo in izvedlo vse nadaljnje, popolnoma nepostavne in proti pravilom in veljavnim zakonom izvršene spremembe: Odobrilo je sklepe o likvidacijah, ki so jih proti vsem tozadevnim predpisom »sklenili« nacistični komisarji sami. Priznavalo je »sklepe« in »volitve« ter »občne zборе«, ki so jih nacist. komisarji brez vseh »formalnosti« sami sklicevali, na njih sami »skepali« in »volili« z nekaj nacističnimi pajdaši, ki niti člani zadrug niso postali.

Na teh »pravnih podlagah« so spreminjali v celovškem sodnijskem registru slovenske zadrug v nemške, jim vpisovali nove nemške odbore ali pa jih »spojili« z nemškimi. Edino za ta slednji ukrep je sodišče sploh navedlo pri vpisu tudi pravno podlago, namreč »Odredbo o spojitvi zadrug v pokrajinah Ostmarke in v pokrajini Sudetenland« od dne 30. junija 1939. Vnendar je bila tudi ta podlaga za izvršeno nasilje navedena šele dve leti kasneje v združnem registru. V ostalem pa je postopek v celoti nasprotoval ravno najbistvenejšim predpisom te odredbe. Prekrški so se izvršili proti § 1 (1), § 2 (1) in (2), § 4 (1, 2, 3), § 6 (2), § 7 (1), § 8 (1, 2), § 9 (2), § 10 (1, 2), § 12 (1)!

Resultat vsega tega neposrednega nasilja nad našimi slovenskimi zadrugami je bil naslednji »pravni položaj«:

- 4 zadrug so ostale nespremenjene
- 4 zadrug in Zveza sama so imele nacistične komisarje in so bile predvidene za likvidacijo
- 12 zadrug so s pomočjo komisarjev spremenili v nemške
- 22 zadrug so po enaki poti spojili z nemškimi.

Vsa denarna sredstva, posestva in drugo premoženje slovenskih zadrug so upravljali omenjeni od geštape postavljeni komisarji oziroma nemške zadrug.

Dober del razpoložljivega premoženja so porabili za to »reorganizacijo« naših zadrug. Zemljiško posest naših zadrug pa je doletela naslednja usoda:

- v 5 slučajih je ostala nespremenjena
- v 2 slučajih je prišla pod geštapovsko zaplembo
- v 10 slučajih je prišla v upravo in »lastnino« nemških zadrug

in v 6 slučajih je bila po nemških zadruhum prodana naprej.

To je bilanca, ki smo jo našli slovenski zadružniki po divjanju koroških nacistov ob zlomu Tretjega rajha. Nadaljni razvoj »pravnega položaja« naših zadrug od majnika 1945 dalje bo predmet nadaljevanja tega članka.

KOROŠKI SLOVENC I V BORBI ZA OBNOVO IN IZGRADNJO LJUDSKE PROSVETE

DR. FRANC IZ WITTER

Poleg velikih prevar in razočaranj na političnem in gospodarskem področju je koroško slovensko ljudstvo po zlomu nacizma nedvomno doživelo najhujše razočaranje na kulturno-prosvetnem polju. Koroško slovensko ljudstvo, ki je že enkrat na lastni koži občutilo trpko resničnost lažidemokratičnih fraz in imperia lističnih spletk, je upalo, da bodo po odpravi nacističnega nasilja nastale vsaj boljše možnosti za kulturno-prosvetno delovanje. Toda tudi v tem pogledu se ni prav nič spremenilo. Slej kot prej vodijo na Koroškem ob podpori ali vsaj toleranci zavezniških oblasti narodnostno politiko velikonemški šovini st i, ki zavestno onemogočajo vsako izboljšanje pogojev za kulturno-prosvetno udejstvovanje koroških Slovencev.

Koroški Slovenci smo kljub temu, da smo se morali stalno boriti proti sovražnim ukrepom avstrijskih oblasti, ki so na vse mogoče načine ovirali vsako kulturno delovanje, v vsej svoji zgodovini razvijali neverjetno kulturno živahnost. Od velikih uspehov v času narodnega prebujenja, ko je bila Slovenska Koroška zibeljka slovenske kulture, pa do najhujšega nasilja v času nacizma naše kulturno življenje in delovanje ni prenehalo. Skoraj v vsaki vasi je obstajalo slovensko prosvetno društvo, ki je z odrskimi predstavami in gojitvijo slovenske narodne pesmi utrjevalo v koroškem ljudstvu slovensko narodno zavest in s posredo-

vanjem slovenske knjige od matičnega naroda ločenega človeka poglobljalo v spoznavanju slovenskega sveta.

Najbolj občutne in krute rane je nacizem na Koroškem nedvomno prizadel slovenski prosveti. Nacistični »kulturonosci« so takoj po pohodu proti Jugoslaviji nasilno razpustili vsa prosvetna društva, pokradli in odnesli vse odrske naprave, zasegli in uničili vse slovenske prosvetne domove in na grmadah zažgali bogate knjižnje zbirke slovenskih prosvetnih društev in številnih slovenskih hiš, ki so imele ponekod zbrane kompletne Mohorjeve zbirke. 43 razpuščenih slovenskih društev, 36 razbitih pevskih in 23 uničenih tamburaških zborov, okoli 90.000 zažganih knjig, 11 zaseženih in izropanih prosvetnih domov, 2 razlaš čeni in namenu otegnjeni slovenski Narodni šoli in 1 do tla porušen prosvetni dom je bila zločinska zapuš čina nacističnih kulturonoscev, da niti ne govorimo o drugi materialni škodi.---

Ob teh ugotovitvah Slovenska prosvetna zveza vsekakor lahko s ponosom gleda na svoje dosedanje delo prosvetne obnove in kultur. izgradnje. Po težki, dosledni borbi za svoje lastno pravno priznanje beleži danes spet 36 včlanjenih Slovenskih prosvetnih društev, 16 pevskih in 5 tamburaških zborov. Še vedno pa nastajajo nova prosvetna društva in novi pevski in tamburaški zbori, zlasti v krajih s staro kulturno tradicijo, kakor na Kostanjah, v Logi vesi, Podravljah in številnih dru-

gih vaseh. Pa tudi v krajih, ki so pred vojno bili razmeroma nerazgibani kakor na primer v Rožeku, je danes veliko zanimanje za kulturno delo. Zaradi tega nastajajo ti novi kulturni krožki iz žive potrebe in jim je življenjski obstoj zagotovljen. Pogoji za kulturno delavnost slonijo namreč predvsem na kulturnih tradicijah našega naroda in na kljub skrajno neugodnim razmeram vsekakor dobri organizacijski povezanosti. Nedvomno lep uspeh je tudi začetek izdajanja revije »Svoboda«, ki obravnava naše kulturno-politične in gospodarske težnje ter hkrati združuje naše prosvetne kadre. Obnovljeni prosvetni dom v Žitari vesi pa je simbol neuničljive volje in življenjske sile naše mladine.

Najhujše občutimo pri obnovi kulturno-prosvetnega dela pomanjkanje kadrskega naraščaja za režiranje iger in za vodstvo pevskih zborov. Dejstvo je, da je zlasti mnogo kulturno-prosvetnih delavcev postalo žrtev nacističnega nasilja po koncentracijskih in izseljeniških taboriščih in deloma tudi imperialistične fronte, lepo število pa je dalo svoje življenje v partizanih v borbi za lepšo bodočnost našega ljudstva, med njimi tudi odbornik Slovenske prosvetne zveze in prvi komandant Koroškega bataliona France Pasterk — Lenart. Mimo težkoč okoli kadrskega vprašanja pa se ima prosveta boriti tudi z materielnimi težavami, zlasti primanjkujejo primerne knjige za pouk in učila sploh, nadalje odsrke potrebščine in glasbeni instrumenti.

Skoraj nepopravljive pa so posledice nacizma in njegovega zatiranja pri slovenski knjigi. Znanje materinskega jezika pri mladini, ki je vzrasla v nacistični šoli, je strahovito nezadostno in nepopolno. Zaradi tega je razumljivo, da ni dovolj zanimanja za slovensko knjigo, ki je po naših domovih postala silno redka in ob pomanjkanju primernih prostorov tudi v mnogih prosvetnih društvih še ni mogla zasesti svojega mesta v prosvetni knjižnici. Edino Centralna knjižnica SPZ razpolaga kljub silnim težkočam pri nabavi slovenskih knjig spet z lepim knjižnim številom od najstarejših pisateljev kla-

sične pa do najnovejših stvarjalcev današnje slovenske napredne knjige.

V nasprotju s stalnimi slovesnimi izjavami raznih avstrijskih predstavnikov posebno ob času mednarodnih pogajanj za avstrijsko državno pogodbo, da imamo koroški Slovenci vse možnosti kulturnih stikov z matičnim narodom, smo v resnici popolnoma odtrgani od bujnega kulturnega pomlajenja v svobodni domovini. Ker smo v skupni narodno-osvobodilni borbi že sodoživljali to silno kulturno pomlajenje in veliko družbeno obnovo, vemo, da v domovini nastaja nov, lepši in boljši svet. Prav zaradi tega danes tembolj občutimo težo ločenosti in odtrganosti od silnega dogajanja, ki pomeni preoblikovanje slovenskega sveta in uničenje starega suženjskega duha.

Ob tej zavestni težnji po sodoživljanju novega življenja v domovini je le še bolj naravno veliko razočaranje nad nespremenjenimi razmerami v Avstriji. Zlasti na kulturno-prosvetnem področju opazamo koroški Slovenci staro duševno siromaštvo avstrijskih in še posebno koroških »kulturnih« plasti. Saj so bili krogi okoli celovškega radia v zadnjem času celo sami prisiljeni do porazne ugotovitve, da oddaje celovškega radia nikakor ne odgovarjajo kulturnim zahtevam, kar najbolj jasno izpričuje prepoved nastopa plehkega Georga Bucherja v radiu. Dolgi zagovori tega »koroškega kulturnika« in neutemeljeni slavospevi svojemu »ljublencu« v obeh reakcionarnih koroških časopisih samo potrjujejo vso puhlost uradne koroške kulturne politike. Če nadalje upoštevamo, da dosledno obnavljajo na kulturnem področju proti koroškim Slovencem vse stare načine nekulturnega nasilja kot so poizkus iztrebitve slovenskega jezika v javnem življenju s prepovedjo in odklonitvijo slovenskih vlog, protipostavna cenzura slovenskih iger, nepostavno vmešavanje v organizacijske zadeve kulturnih ustanov, odklonitev slovenskih srednjih šol in ponemčevanje slovenske mladine potom »dvojezične« šole, se nam razgali široko govoričenje o kulturni svobodi in enakopravnosti in o demokratičnih svoboščinah kor. Slovencev v vsej hinavščini.

Hkrati pa je popolnoma jasno, da tudi današnje avstrijske oblasti nimajo namena, da bi kakorkoli popravile škodo, ki so jo slovenski prosveti v času nacističnega vladanja in že prej v prvi avstrijski republiki prizadejali koroški velikonemški šoviniisti. Nasprotno z vsemi silami ovirajo vsa prizadevanja Slovenske prosvetne zveze pri obnovi slovenskega kulturnega življenja. Tako kljub skoraj triletnemu

ljubno sapico in s plehkimi programi pred svetom blatijo slovensko kulturo in izživajo ogorčenost našega ljudstva.

Zato se Slovenska prosvetna zveza dosledno bori za odpravo vseh teh velikih krivic in za izboljšanje pogojev za slovensko kulturno izživiljanje. Že v začetku smo pokazali na številne razveseljive uspehe tega kulturnega prizadevanja. Veliki načrti ustanovitve slovenske knjigarne,

Prosvetni dom v Žitari vesi je pod streho

urgiranju in čakanju Slovenski prosvetni zvezi v Celovcu še niso dodelili potrebnih prostorov, pač pa so na protipostaven način poskušali onemogočiti obnovo prosvetnega doma v Žitari vesi in zadržujejo vrnitev številnih prosvetnih domov in imetja Slovenskega šolskega društva. S formalnimi predpisi so do danes onemogočili ustanovitev Slovenske knjigarne v Celovcu, ki edina bi lahko pomagala vsaj v neki meri k obnovi uničenih društvenih knjižnic in dobavi slovenske literature! Končno so s sabotažo radiooddaj SPZ zajezili v celovškem radiu vsako svobodo-

gradnje prosvetnih domov, ureditve slovenskih knjižnic, izvedbe Ljudskih univerz s predavanji in jezikovnimi tečaji, vzgoje novih kadrov, izdajanja lastne revije »Svobode« itd. pa nam kažejo nove perspektive in obetajo vse večji kulturni razmah. Seveda ta živahnost v slovenskem prosvetnem življenju nikakor ne more biti v skladu z načrti naših nasprotnikov. Zato pri njih tudi ni ostala brez odziva. Poleg že navedenih poskusov, da bi onemogočili obnovo in izgradnjo naše slovenske prosvete, je najbolj nevarno prizadevanje tako imenovanega državnega

vzgojnega referenta pri koroški deželni vladi: kakor je skušal svoje čase »Heimatbund« s pomočjo dovoženih skupin in pozneje s pomočjo zloglasnih nacističnih »Heimatkreisov« paralizirati slovenske prireditve s podobnimi, kopiranimi prireditvami, tako poskuša sedaj ta državni vzgojni referat vršiti svojo »kulturno misijo« ponemčevanja na Slovenskem Koroškem s pomočjo tako imenovanih »Heimabende« ali »Dorfgemeinschaftsabende«, ki jih organizirajo in vodijo po višjem nalogu učitelji in se poslužujejo pri tem nedorasle, šolske mladine.

Dasi je ta novi način dela naših nasprotnikov dosti bolj prekanjen, za sedaj še ne ogroža slovenskega prosvetnega razmaha iz preprostega razloga, ker kljub nacističnemu nasilju naše ljudstvo še ne zna toliko nemščine, da bi bilo dovzetno za tuje kulturno blago, ki ga prodajajo na izredno plehkih prireditvah, v vsem odgovarjajočim duševni revščini prirediteljev. Vendar pa se je treba zavedati, da so se nasprotniki s tem poslužili vsaj formalno in po načinu istega orožja, s katerim bramo že desetletja svojo kulturno samobit.

Tega se koroški Slovenci tudi v polni meri zavedajo. Zavedajo predvsem zaradi tega, ker so v zadnjih letih silnega trpljenja docela spoznali resnične načrte »kulturne« politike reakcionarnih imperialističnih klik in njihovih domačih pomagačev. Koroški Slovenci, prekaljeni v Narodno osvobodilni borbi, danes v vedno večji meri dosledno odklanjajo vse te poizkuse sovražnikov, da bi paralizirali našo borbo

in brez izjeme obsojajo tudi najnovejše poizkuse domače reakcije, ki v svojih revijah in uvodnih besedah ponovno govori besedo kompromisarstvu in drobtiničarski politiki, ki šteje narod po »stricah in tetah« in »duhovnih družinah« in v današnjih učiteljih gleda »nove častilce« slovenske besede in vidi hkrati, ko se veseli »enakopravnosti« slovenske besede v današnji šoli, »ključ do rešitve našega šolskega vprašanja« v »žrtvi« jezikovnih tečajev.

Vsepovsod tako stopa na Koroškem pod oči našega ljudstva spet stari svet s svojim nasiljem in kompromisarstvom. Toda koroški Slovenci gledajo danes z odprtimi očmi svet in dogajanje in jim je popolnoma jasno, da za stari svet ni in ne more biti bodočnosti in da sta bodočnost in življenje le v zdravem gledanju naprednega sveta, ki zaupa v svoje lastne sile in v uspeh svoje borbe. Zato naš delovni človek in predvsem naša mladina, ki je šla skozi Narodno osvobodilno borbo, noče več hlapčevsko služiti svojim zatiralcem in pasje pobirati drobtinice, ki mu jih v pomirjenje in uspavanje meče »gospoda«, temveč udani in ponižni »žrtvi« postavlja nasproti odločno borbo za svoje pravice, za resnično enakopravnost slovenskega ljudstva na Koroškem v kulturnem, političnem in gospodarskem življenju. Ta borba našega ljudstva pa je obenem del borbe vsega naprednega sveta, za kulturne in socialne pravice, za enakopravnost med narodi, za spoštovanje človeka, za mir in zmago resnične demokracije v svetu.

Andrej Šuster – Drabosnjak

Ijudski pesnik in dramatik Slovenske Koroške

Delež Slovenske Koroške v zgodovini naše kulture je veliko večji, kakor si ga morda sami predstavljamo. Miselnost, slovenske, jugoslovanske in slovanske skupnosti ter spoznanje nujnosti trdne medsebojnene povezanosti je bila v preteklosti večkrat močnejša v naših obmejnih pokrajinah kot v središču.

Vzrok temu je predvsem v tem, ker so bile te pokrajine stalno in neposredno izpostavljene potujčevanju, hkrati pa splošnemu imperialističnemu navalu. Veliko trpljenje in včasih tudi občutek osamljenosti sta zato v preteklem stoletju marsikod rodili fantastične, romantične in politično nerealne ideje: na eni strani o skupnem ilirskem jeziku (Vraz), na drugi strani pa celo o nekem vseslovanskem jeziku, ki bi združeval vse Slovane, kakor si je to med drugimi zamislil romantik Korošec Matija Majer Ziljski. Vendar je treba takoj pripomniti, da je ideja »Združene Slovenije« imela že v Majerjevih časih prav toliko goreče zastopnike na Koroškem, kakor jih ima samo po sebi razumljivo tudi danes. Ta ideja in zavest pripadnosti Koroške kot bistvenega dela k slovenskemu telesu je že ob koncu prve svetovne vojne dala tudi prve borce, ki so se z orožjem v roki borili za svobodo Slovenske Koroške. Legija koroških borcev, katere zgodovina še žal ni napisana, je dala v takratni borbi častne žrtve in zato je povsem razumljivo, da je na pravkar zaključeni koroški razstavi visela slika poročnika Malgaja ob sliki koroških partizanov, ki so prav na ozemlju bivše avstrijske republike dvignili orožje zoper hitlerjevske naciste in imperialiste.

Izročilo slovenske koroške borbenosti, izpričano že v bojih korotanskih Slovencev v prvih stoletjih njih vstopa v zgodovino Evrope, izpričano v bojih s Turki in v prvem slovenskem kmečkem uporu leta 1478, najbolj pa dokazano v stoletni in stoletni težki, a vztrajni borbi zoper nenehno zatiranje, potujčevanje in načrtno uniče-

vanje, ki je doseglo svoj višek v nacistično-imperialističnem nasilnem izseljevanju, se je v pretekli osvobodilni borbi povežalo z junaškim bojem koroških partizanov. Prav ta stoletna borba je največji dokaz njih slovenske zavednosti, saj so vztrajali in vztrajajo v neenakem boju že več ko tisoč let.

Kadar se niso mogli boriti z orožjem, so se borili s knjigo, pisano in tiskano. Mohorjeva družba, ki šteje tudi Ivana Cankarja med svoje sodelavce, je v času svojega večdesetletnega delovanja (1860 do 1918) izdala v Celovcu okrog 19 milijonov slovenskih knjig! To je številka, ki je prav tako mogočna priča koroškega in našega slovenstva, kakor je ustoličenje koroških vojvod v svetovni zgodovini edinstvena priča stare slovenske demokracije.

Ižvirnost Slovenske Koroške so tudi njeni bukvniki — preprosti ljudje iz ljudstva, ki so prepisovali razne spise v maternem jeziku ter z njimi dokazovali in povezovali slovensko narodno in ljudsko skupnost našega žilavega življa na Korotanu. Iz njih je izšla izredna ljudska in narodno kulturna osebnost pesnika in dramatika Andreja Šusterja — Drabosnjaka, ki še med nekoroškimi Slovenci ni dovolj znana in cenjena, čeprav mu je njegov rojak dr. Fr. Kotnik, neumorni raziskovalec koroške gledališke narodopisnosti posvetil že več študij.

Drabosnjaka je za slovensko literarno zgodovino takorekoč dr. Kotnik na novo odkril leta 1913, ko je objavil prvi svoj spis o njem, ki je zbudil v Otonu Župančiču močan odmev v »Slovanu« leta 1914. Tam je Oton Župančič med drugim zapisal: » . . . Ne morem si pomagati — jaz bi se z Drabosnjakom še rad srečal . . . duh našega duha je to. . . Mučil se je z življenjem, boril se je s pesmijo . . . dva verza sem našel med množino slabih, silna v svoji preprostosti, dva verza, kakor bi zvalil dve skali. Dve vrsti tako elementarni, kakor so jih pisali samo še stari sveto-

pisemski preroki. V ti dve vrsti je zgetel svoj in svojih rojakov gnev:

Vino pije moj sovražnik noj gre prate
jest
Jaz mam pa glih tui doro (dobro)
da mam ano dobro viest.

V teh dveh verzih je Drabosnjak velik, v njih je izražena tragika, ne samo njegova osebna, nego vsega slovenskega Korotana.«

Veličina Drabosnjakova pa je še tudi neke drugje: v njegovi globoki slovenski zavednosti in njegovem gorečem prizadevanju za slovensko ljudsko gledališče. Skozi ves srednji vek in nekaj časa v novem so igrali razni samostanski in dvorni odri svetopisemske igre, ljudstvo pa je uprizarjalo svoje ljudske pasijone in igre iz sv. pisma, ki so imele včasih toliko komedijskega in ljudsko sproščenega v sebi, da jih je preganjala posvetna in cerkvena gosposka, ki jih je hotela imeti zgolj kot pomagalo prižnici. Toda komedijski-gledališki element je bil neukrotljiv, in velikokrat močnejši, hkrati pa tudi zelo izviren in ljudski, ker se ni dal toliko vezati na predpisano besedilo, ker se je zato posluževal improvizacije. To velja zlasti za različne »tajflne«, hudiče, vrage in zlodeje, ki so Harlekini in Pavlihe cerkvene in svetopisemske igre in ki so zato pri občinstvu želi največ uspehov. Saj nam Valvazor poroča, da sta imela študenta, ki sta igrala bržkone pri ljubljanski uprizoritvi »Raja« v letih 1657 do 1660 — zlodeja, tolikšne uspehe, da je najstrašnejšega od njih povabil neki brezoviški kmet k sebi na dom, da se je v obleki zlodeja »prikazal« njegovi ženi, ki je bila huda pijanka. Z njegovo pomočjo jo je skušal prestrašiti in odvrniti od pijanstva.

Ljudske humornosti je zelo veliko v Drabosnjaku. Po podatkih, ki jih je zbral Kotnik, je prevedel, priredil in na slov. jezik preobrnil Pasijon-igro, Božično igro, Igro o izgubljenem sinu, Igro o Amanu in Esteri, Egiptovskega Jožefa in Bogatega moža. »Božično igro« in »Igro o izgubljenem sinu« je (leta 1934 in 1935) Miklavž Kurent moderniziral in po svoje prikrojil, s čimer

sta se pa zelo odaljila od Drabosnjakovega dela. Jezik in ves način, kakor tudi stil, so pri takšnih delih tako navezani drug na drugega, da jih moramo pustiti v njih prvotni obliki, če hočemo uživati vso njih besedno komiko in humornost, ki včasih zaradi epičnosti nadomeščata dramatičnost. Tujke nas pri tem ne smejo motiti.

Poleg tega si moramo biti na jasnem še o naslednjem: snov Drabosnjakovih del torej je splošna last, zato tudi ni mogoče trditi, da je bila njegova predloga čisto izvirno delo, saj so takšne igrice romale po vsej Evropi, kakor nekateri motivi narodnih pesmi. Povsod, kjer so si jih posvojili, so jim dali in vdihnili nekaj svojega in si jih zato po vsej pravici tudi prilastili. Prav posebno velja to še za igre, kajti skoraj slednja uprizoritev je morala biti prikrojena za igralce nekega kraja in zato so zanj razni prepisi istih iger tako različni med seboj. »Duh kraja« (genius loci) je več ali manj dal svoje, kolikršna je pač bila njegova tvorna sila. O čudoviti Drabosnjakovi ljudski tvorni sili, ki jo je čutili zlasti iz »Igre o izgubljenem sinu« niti najmanj ne dvomim. Profesor gledališke folklore na moskovski univerzi Peter Bodatyrev, ki je lani predaval v našem gledališču in ki po svojem delu velja po pravici za enega izmed največjih strokovnjakov na tem področju, je lani s posebnim poudarkom opozarjal, da je treba pri takih delih predvsem poudarjati tisto, kar je domače. In to je v prvi vrsti jezik, takoj za tem pa je mogoče izluščiti iz tega — pristnega domačega duha, ki si je tujo predlogo ponašil. Drabosnjak je svoje igre prav tako ponaševal kot Linhart. Čeprav ni bil tako učen mož kot ta, saj sam pravi, da je »en poredni paver v Korotane« (preprost kmet), čeprav njegov pesniški duh nima tolikšnih kreljuti, da bi mogel letati v olimpijskih višinah, toda kljub temu leta in poje svojemu slovenskemu koroškemu ljudstvu, kateremu je s svojimi dramatskimi deli pomagal ustvarjati ljudsko gledališče. Pomen njegovega dela pa ni samo pokrajinski. Ko bo končno napisana zgodovina slovenskega gleda-

lišča in dramatike, bo moral dobiti častno mesto poleg Linharta.

Predloge Drabosnjakovih del so izgubljene ali celo neznane. Če upoštevamo vse okoliščine, v katerih je delal, ga moramo občudovati in ljubiti, če znamo prisluhni njegovemu ljudskemu in slovenskemu duhu. Večji narodi poveličujejo v svoji gledališki zgodovini slednjo drobtinco, ki jo pred očmi drugih narodov, zlasti malih celo poveličujejo, mi pa večsih ne vidimo niti tistega velikega in lepega, kar imamo. Nočem preveličevati

prost kmet, ki je pisal pesmi in gledališke igre ter se tako poleg kmečkega dela še pehal za ustvaritev slovenskega gledališča.

Na enega izmed Drabosnjakovih prednikov na gledališkem področju, Antona Košutnika (1683 — 1745), slovenskega Korošca iz Trbiža, smo sploh pozabili, čeprav je napisal in izdal tri drame v latinskem jeziku in je zato prvi do zdaj znani Slovenec, ki se je ukvarjal z dramatiko. Matija Majer - Ziljski je leta 1853 napisal v Novicah (23. junija) članek »Slo-

Drabosnjakove Kostanje

umetniške vrednosti Drabosnjakova dramska dela, toda vrednost njegovega dela ni zgolj zgodovinsko kulturna, temveč je v danih sorazmerjih velika v okviru naše gledališke zgodovine. »Igra o izgubljenem sinu«, je vredna, da jo uprizori tako, kakršna je, tudi poklicno gledališče. Čaka samo tenkočutnega režiserja, ki ima smisel in posluh za najpreprostejšo ljudsko umetnost, kakor tudi za ljudsko-slovenskega duha te Drabosnjakove igre. Nemci poveličujejo svojega Hansa Sachsa do devetih nebes, pri nas pa široka javnost komaj ve, da je od leta 1768 do 1825 živel na slovenskem Korotanu pre-

venska gospoda«, v katerem se z vso vne-
mo zavzema za slovensko gledališče in
dramatiko, ki naj reši po mestih naše
malomeščanstvo in meščanstvo pred po-
tujčevanjem ter ga naj odvrča od »nemi-
škovanja«. Njegov članek je pomemben še
vrhu tega, ker zagovarja v nasprotju z
raznimi ozkosrčneži tudi igre z ljubavni-
mi zapletljaji, zavrača pa ceneno burka-
vost, ki so jo gojila zlasti nemška provin-
cialna gledališča.

Prav tako ve malokdo, da je posvetil
Drabosnjaku njegov koroški rojak Jaka
Špicar z ljubeznijo pozornost v svoji na-
rodni igri v petih dejanjih »Drabosnjak«,

ki je prav tako vredna, da bi jo ravno zdaj uprizarjali naši ljudski odri. Veliko premalo spoštovanja še imamo do nekaterih svojih stvari, kar je še vse posledica žalostne preteklosti, ko so nam stoletja in stoletja vcepljali spoštovanje le za tuja, še tako neznatna dela, omalovaževanje pa za domača. Koseski je pred sto leti zapisal krvavo resnico: »Kdor uničuje se sam, podlaga je tujčevi peti«.

Drabosnjak je edinstvena podoba slovenskega dramatika v naši preteklosti. V času, ko je germanizatorični val začel jemati na Koroškem in drugod poslednji ugled in veljavo slovenščini, ko jo je načrtno uničeval s slovenskim življenjem vred, se je Andrej Šuster postavil v bran in ni okleval niti pred preganjanjem, ko so ga nekega dne prijeli in mu zaplenili njegove knjige, ker so bile pisane v slovenščini. Samo malo se je treba zamisliti v tisto dobo in razmere, pa si moremo predočiti tudi trpljenje, ki ga je moral prenašati. Drabosnjak ni imel ob strani nobenega barona Cojza, kakor sta ga imela Linhart in Vodnik, Drabosnjak je imel samo sebe in slovensko koroško ljudstvo. Stroške za natis svojih knjig je moral plačevati sam, kajti spričo preganjanja ni mogel biti izkupiček za prodane izvode kdo ve kako velik. Če torej upoštevamo vse okoliščine, v katerih se je trudil za razvoj slovenskega ljudskega gledališča, nam vstaja pred oči resnična veličina njegovega dela. Kaj so dali v tistih letih in pozneje tuji priseljenci Koroške na kulturnem področju? Brez krivice smemo reči — nič, medtem ko je tvornost slovenskega koroškega človeka od brižinjskih spomenikov do bukovnikov čez Drabosnjaka, do Voranca in Ellerja vredna vse pozornosti in priznanja. V Vorancu in pesniku Ellerju se je povzpela do zavidljivih umetniških višin, čeprav niso dobile Ellerjeve pesmi še tistega umetniškega priznanja (razen od Podbevška v njegovi »Slovenski liriki«), ki ga zaslužijo. Tvornost slovenskega koroškega človeka se je manifestirala velikokrat v naši zgodovini. Spričo kulturne in umetniške jalovosti nasprotne strani je najelementarnejši dokaz zakoreninjenosti slovenskega

koroškega življa. Tolikšna tvornost je moč le pri tistem, ki je zrasel iz zemlje, ki poganja iz nje, ker je del nje same.

Tak je tudi Andrej Šuster - Drabosnjak v svoji »Slovenski abecedi« in v »Igri o izgubljenem sinu«. Zadnja je na nekaterih mestih naravnost rabelaisovsko humorna, zlasti v prizoru, ko izgubljenega sina - študenta slečejo v zakotni krčmi do nagega in ga oropajo vsega. Njegov sluga je sorodnik Pavlihe in Harlekina, ki po svoje modruje:

Kaj mata zano komedijo
iz mojim gospudom, babe,
kir sta ga zmiram luble
zvo rade? itd.

Nič manj homurističen ni posebljeni prolog (Prologus), ki pravi med drugim:

Jes pridem k vam z imenom
Fronc;

Jes bom vam povedov Komedije
začetak in konc.

Jes vas prosim, kna mejta mene
za norca,

In poslušajte Komedijo do
konca ...

Jas vam povim, da vsaki doro
poslušej in glej,

Doklir na bo Komedija naprej,
Da bo se vam lih špask zdevo
ali pa mivo (milo),

Mi kna mormo špilati ali kna
bote tiho!

Zakaj eno vse radi slišijo
in vedo,

Kadar mata smeh —

pa velko rajmov zamudijo ...

Tako prosi ljudski Parolkus za čim večjo pozornost in za čim manj smeha, da bi tem bolj slišali besedilo. Na koncu pa se jim odreže prav po načinu »commedie dell' arte«:

Prosim vas, kaku sim vam
povedov prej,

Da nobedn per Komediji ne
pladrej!

Mi se bomo dobro pomujali,
zatu bota nas tudi dobro
plačali itd.

Takšne ljudske humornosti in dovtipnosti je v tej igri zelo veliko in uverjen sem, da bi v igralsko vzorni in verni uprizoritvi dosegla presenetljiv učinek. Toda to bi se moralo zgoditi tudi v verni jezikovni interpretaciji koroškega narečja, kajti ravno ta folklorna - jezikovna patina ima poseben čar. Da je takšna uprizoritev ne le mogoča, temveč tudi uspešna, nam dokazujeta dva velika uspeha našega gledališča:

»Boter Andreaš« in »Primorske zdrave«. O tem načinu sem bil uverjen prvič, ko smo v izvirnem Linhartovem jeziku

leta 1939 z uspehom uprizorili »Županovo Micko«, kar me je opogumilo, da sem šel takoj na delo za »Kranjske komedijante«.

Dr. Kotnik je že lani napovedal pri Mohorjevi družbi izdajo Drabosnjakove »Igre o izgubljenem sinu«. Želeli je, da bi izšla čimprej, saj ni le važen kulturno zgodovinski dokument Slovenske Koroške, temveč slovenske ljudsko - gledališke tvornosti sploh. »Izgubljeni sin« je delo, ki je do današnjega časa ohranilo svojo gledališko vrednost. Slovenski gledališčnik more in mora biti ponosen na Drabosnjaka. Bratko Kreft

IGO GRUDEN:

Balada naših dni

Obup in žalost — dva molčeča druga
sta v teh jesenskih mi deževnih dneh;
kdor sreča me, ne vidi, da smo v treh
zavešeni z oblaki v vetru z juga.

Od streh na ulice so sence legle:
kako brezupno žalosten je svet!
Nad njim otožnih ptičev daljni let —
iz megle slišim klice njih zategle.

Morda bom tudi jaz nekoč nad mesti
otožno klical v noč, iskal si smer
za drugom skozi žalostni večer
kot za človekom zdaj v dežju na cesti.

Posedam v krčmi, da ljudem se skrijem:
na Almerijo mislim vse te dni,
na Nanking in kako Šanghaj gori,
na mrtve narodov človeških pijem.

Z očmi velikimi, svetlo kot riba
pogleda včas v vežo plah otrok,

osipljejo se rože mu iz rok,
ko bliže gre in ustnice pregiba.

Fantički iz predmestnih senc turobnih,
dekletca v letnih krilcih do kolen,
prezebli, lačni, stisnjenih ramen,
kot v mojem je jesen v njih srcih drobnih.

Pogled nam vsem visi v prostoru praznem,
delim jim brez besed drobiž in kruh;
a v meni vse kriči: telo in duh,
ko iščem sled vesti v človeštvu blaznem.

Pijan se dvignem kot orkan s potresom,
razkrivam strop in streho do nebā,
apokaliptični nestvor sveta
boga izzivam proti krvosesom,

ki v Almeriji, Nankingu, Šanghaju
morili so otroke solčnih mest,
lovim jih v pest in davim jih za vest
ob Jangcekjangu in ob reki Tajū.

Obup in žalost sta z menoj kot rablja
na straži nad človekovo vestjo:
pošastno gre zakrivljen nad zemljo
v oblakih mesec kot krvava sablja.

(To pesem je izdal Gruden leta 1939 v zbirki »Dvanajsta ura«.)

ASPIRIN

Vojna je minula. Po dolgih letih sem zopet prespal eno noč v oni stari podeželski sobici. Ko sem ugasnil svečo, so kakor nekoč, v gozdu skovikale sove, zjutraj pa so se usuli sončni prameni v sobo preko modre tenčice, ki je z njo menda zaradi muh bilo zavešeno okno.

Onstran tenčice leži v razsvetljavi, ki spominja nekam na gledališče, kadar hoče režiser pričarati učinkovit večer, pokrajina: stari, rembrandtovski razrušen mlin, potok, topoli in vrbe.

Vrbe in modra tenčica, to sta dva pojma, dva stara, prijateljska pojma. Tako se mi dremlje, dremljem in se trudim, da bi zadevo tako pogruntal: Med tenčico in Vrбами je zveza. Samo kakšna?

Sonce se spet upre v zaveso, v modrikasti svetlobi se koplje tenčica, tako polna je svetlobe, da se vidi ono, kar ji prav za prav ne dela kdo ve kakšne časti: ta tenčica niti ni tenčica, ampak samo reklama in čisto jasno jasno razberem črke, zdaj ko tako močno sijé sonce: A s p i r i n .

Misli prično svoje dremavo kramljanje: tole kramljanje:

V začetku še nibilo tovarn, ampak so ljudje živeli od tega, kar je dajala narava, tudi zdravili so se samo z zdravili, ki jih daje narava, z rastlinami. Med njimi so gotovo že tedaj živeli genialni ljudje, katerih imena so pozabljena in njih zamisli danes tako vsakdanje, da nam jih niti mar ni več. Domislili so se in zasejali posebne vrste travo na skupen prostor: prvo žito in prve njive. Žitna zrna so strli med kamenjem, jih zmešali z vodo in spekli: prvi kruh.

Ali so tudi zdravilno moč rastlin odkrili taki pionirji? Kdo ve? Morda je poznavanje rastlin star nagon, ki sega daleč nazaj v sivo davnino. Poznal sem svoj čas psa — prava pasja mrcina — vse je požrl, kar je dobil pod zobe. Ni torej čudno, če mu solna kislina, katere je sicer nič koliko premogel njegov zverinski želodec, ni mogla prebavati vseh tistih čudovitih ki-

tajskih delikates, ki vam jih rajši ne naštejem, ker ne vem, če ne berete članka med kosilom. Ko ga je tedaj zavilo po želodcu, je žalosten in s povešenim repom lazil okrog, dokler ni staknil posebne vrste trave in je požrtvovalno nekaj pojedel in se z njo davil. Če me je nato srečal spet razigran in navdušen za vsako pustolovščino, kot Don Kihot, je pomahal z repom, češ:

»To storil je neznan koren.
neznan koren, koren lečen!«

Lahko si torej razlagamo uporabo rastlin za zdravilo kot genialno zamisel ali vztrajno iskanje poedincev ali pa kot nagon, kot pogosto naletimo nanj med živalmi in pri ljudeh.

Kakor si posebna vrsta mravelj goji uši, da jih hranijo s svojim sladkim izcedkom, kakor je Noe — po starih zapiskih — zasadil vinograd, napravil vino in se opil, kot uživajo afriški zamorci svoj »guru guru«, Indijanci pa listje koke, da jim gre delo bolj od rok, ali pa zastrupljajo puščice in si kuhajo mamila s strupi, ki jih nikomur ne izdajo, tako so ljudje od nekdaj uporabljali vrbovo skorjo, kadar jih je mučil revmatizem, bolela glava, parila vročica ali nadlegoval prehlad. Dolgo niso nič spraševali, kako in zakaj vrbova skorja tako pomaga: prej bi verjeli, da tako hočejo dobrohotni bogovi, ko da bi mislili, da so v vrbovi skorji snovi, ki prehajajo v telo in nam znižujejo povišano toploto tako gotovo, kakor neha vreti voda, ko odmaknemo plamen.

Eno leto po odkritju Amerike pa se je rodil v Švici Teofrastus Paracelsus, zdravnik in alkimist, ki je prvi uvedel v zdravilstvo kemikalije kot zdravila. Letnica njegovega rojstva je malone že simbol: po zatonu srednjega veka šele se pridružijo zdravilnim rastlinam kemična zdravila: živo srebro, antimon, »čudodelna« Glauberjeva sol, žveplo.

Bili pa so ljudje, ki nikakor niso mogli verjeti, da bi rastline zdravile na druga-

čen način kot kemikalije, na mističen način, ki bi ga ljudje nikakor ne mogli razumeti. Verjeli so, da pride čas, ko bodo iz rastlin izločili snovi, ki delujejo v čisti, kemični obliki. In res! Leta 1803 se je lekarnarju Sertürnerju posrečilo iz opija, mlečnega strnjenelega soka, iz plodov uspalnega maka dobiti morfij. Brez strahu ga je primerjal z lužinami, kakršna je na primer gašeno apno: »Rastlinska organska lužina«, mu je dejal. Naletel je na nasprotnike. »Kar je iz rastlin, je organsko«, so rekli in ni da bi nekaj organsko živega primerjali z mineralijami mrtve prirode.«

Sertürner pa je imel naslednike. Prepričan je bil, da bodo njegovi učenci, kakor je on izločil morfij iz opija, dobili delujoče snovi iz mnogih drugih zdravilnih rastlin. Ni se motil. Leta 1820 se je nasmejala sreča Rungeu, Pelletieru in Caventou, da so iz kininovčeve skorje izločili kinin.

Kaj pa je tedaj bilo iz našo vrbovo skorjo? Niso je pozabili. Že leta 1830 je Leroux dobil iz nje salicin, ki razpada na saligenin. Saligenin in salicin sta odtlej služila — kakor vrbova skorja — za zdravlilo.

Saligenin so kuhali z lužino: kar so dobili, je bila salicilna kislina. In zdaj so uživali salicilno kislino, namesto da bi si kuhali čaj iz vrbove skorje.

Ljudje nezadovoljnega in pustolovskega kova pa le še niso dali miru: da ni treba iskati salicilne kisline po skorjah, napravili jo bodo kar sami, v retortah, tako kakor žgo v apnenicah apno iz apnenca. Nasprotna stranka, ki je že svoj čas nasprotovala Sertürnerju, je trdila, da jim to nikoli ne bo uspelo, češ: »Retorta je retorta, vrba pa vrba!« In kar preveč samozavestno so pristavili: »Kar zna vrba, ne boste vi, kemiki, nikoli skuhalo v vaših retortah!«

Neugnani pustolovci pa so si zavihali rokave. Gorela so ognjišča, žarele retorte. Prometejsko je zaklical Wöhler: »Moram povedati, da znam napraviti sečnino, da mi za to ni treba nobenih ledvic niti ne živega bitja.« Mehovi so razpihovali ogenj pod retorte, v njih rdečem žaru so

goreli obrazi: Kolbe je iz bencola, katra-nove sestavine dobil salicilno kislino.

Salicilne kisline je bilo dovolj. Nadomestila je vrbovo skorjo, salicin in saligenin. Bilo je je toliko, da ni bila več draga in so ji rekli: kinin revežev.

Ali salicilna kislina je kislina: kako naj kislina, ki žre bradavice in kurja očesa, dobro dě želodcu? En gram salicilne kisline na en kilogram marmelade nič ne škodi, saj tako gospodinja marmelado še dandanes obvarujejo bakterij in plesnobe. Trikrat na dan po en gram salicilne kisline, če te muči revmatizem, je pa huda.

Tačas se je razvila kemična industrija. Laboratorije so nadomestili s tovarnami, retorte s kotli. Visoki tovarniški dimniki so zavili cela mesta v dim: Bayer, Merck, Schering in drugi.

Kemična industrija je napovedala boj naravi. Bahala se je, da so sintetične v tvornici narejene kemikalije boljše kakor kemikalije iz narave, da je kemična industrija napravila ljudi neodvisne od proizvodov narave, ki ne more zadostiti potrebam vseh ljudi.

Leta 1853 je Gerhard očetno in silicilno kislino kemično povezal v acetilsalicilno kislino. Ta acetilsalicilna kislina pa ni bila čista in ni prišla v promet do leta 1899, ko je poslala tvornica Bayer v svet čisti preparat in mu zaščitila ime »Aspirin«. Zaščita imena »Aspirin« je pomenila, da ne sme nobena druga tvornica svoje acetilsalicilne kisline imenovati »Aspirin«.

Prav do konca druge svetovne vojne so obvladala trg kemičnih zdravil zaščitena imena. Bili so preparati, ki jih pod njihovim kemičnim imenom sploh ni bilo na trgu: še vitamini spadajo sem. Marsikdaj se je med tovarnami vnela bitka za isto spojino, zaščiteno seveda z različnimi imeni. Tako na primer je čisto acetilsalicilno kislino izdelovala skoro vsaka večja kemična tovarna, toda samo Bayerjev proizvod je smel nositi ime »Aspirin« in Bayerjev križ.

Da premaga druge preparate, je vrgla tvornica ogromne vsote v reklamo. Bayerjev križ in ime Aspirin sta žarela v svetlobni reklami, cena Aspirina pa ni bila samo v vrednosti acetilsalicilne kisline,

ampak tudi v imenu »Aspirin«, ki si je plačevalo svojo reklamo.

Acetilsalicilna kislina pomaga ob glavobolu in zobobolu (1 do 2 tableti z malo vode ali čaja), revmatizmu (3 krat na dan po 1 do 2 tableti s čajem) in vročici (1 do 2 tableti). V zdravljenju revmatizma acetilsalicilna kislina zaostaja za natrijevim salicilatom, t. j. natrijevo soljo salicilne kisline, zoper bolečine kakor na primer glavobol in zobobol pa je boljša od vseh drugih salicilnih preparatov, toda slabša od Migrenina, Piramidona in sličnih analgetikov ter njihovih kombinacij. V zdravljenju prehlada tekmuje s kininom (3 krat na dan po 1 do 2 tableti s čim več kar se da vročega bezgovega ali lipovega čaja). Na trgu se dobi v obliki praškov, t. j. prahu, razdeljenega v papirnate kapsule (po 1 gram ali pol grama, kar ustreza eni tableti) ali v obliki tablet po pol grama, valjastih ploščic. (Prašek enega grama ustreza dvema tabletama.)

Kakor pa pomaga acetilsalicilna kislina? (Recimo ji po njenih začetnih zlogih kar Acetisal, da se nam jezik ne zlomi!)

V možganih imamo center bolečine, kjer se stikajo živčni brzojavi iz vseh delov telesa in naznanjajo, če je kje v telesu kaj narobe. Če je, se center vznemiri in občutimo to vznemirjenje kot bolečino. Acetisal pa uspava ta center, tako da se stopi v masti podobnih sestavinah njegovih živčnih stanic. Tako se bolečine ne zavemo in bolečina, ki je ne občutimo, pač ni več bolečina.

Kako pa zdravi Acetisal vročico in kaj je vročica? Stalno telesno toploto ima samo človek in višje razvita bitja: sesalci in ptice. Plazilci, dvoživke in druge živali so topli, kolikor je topla njih okolica, mi pa imamo v možganih center, ki vzdržuje našo telesno toploto pri malo več kot 36 stopinjah Celzija, pa naj bomo v Arhangelsku ali v tropični Afriki. Le kadar napovedo bakterije boj našemu telesu, zviša center telesno toploto na 37, 38, 39 in včasih celo nad 40 stopinj. Tako hoče

uničiti bakterije, ki jim vročina ne da živeti. Ta vročina pa lahko škoduje tudi našemu telesu: naše telo namreč ne prenese tako visoke vročice, meso se začne razkrajati in snovi, ki pri tem nastanejo, so strupene. Zato je vročica nad 40 stopinj Celzija smrtno nevarna. Ali je bolje, da visoka vročica ubija bakterije ali pa jo je treba preprečiti, da se ne začne razkrajati meso, odloči lahko samo zdravnik.

Če pa ob vročici vzamemo Acetisal, se toplotni center uspava: vročica pade. Toda Acetisal zbija vročico še na drug način.

Kakor je prostor ob gozdnem potoku hladen, ker mu jemlje toploto voda, da more hlapeti, tako nam Acetisal niža telesno toploto, ker nas preznoji; znoj hlapi, toploto za hlapenje pa je odvezel telesu.

Tako torej deluje Acetisal, čigar prazgodovina se začenja z vrbovo skorjo.

In kakšna je njega bodočnost? Cenili ga bodo po vsebini in delu, ki je potrebno, da se sintetizira acetilsalicilna kislina, ne pa po imenu. In kar velja za Aspirin, velja za vse preparate z zaščitenimi imeni: za vitamine, kot je Cebion, sulfamide, kot je Streptazol, za Piramidon in Saridon. Nemške tovarne, ki so s svojimi kemikalijami zalagale vso Evropo, so kup sivega pepela; zavezniške tovarne nam pošiljajo blago pod drugimi imeni. Zaščitno ime, »znak zaupanja«, je zgubilo svoj pomen. Analize kemikalij v centralnih skladiščih so nam poročstvo za njih čistoto in zdravilno vrednost. Odsihdob ima vrednost edinole zdravilo samo, ki ima svoje ime pač zato, da ga razlikujemo od drugih.

In zgodovina kemije? Še se bodo kadili tovarniški dimniki, še bodo žareli kotli in sintetizirali zdravila, ideje prometejskih, razboritih, genialnih možgan. Ob potokih pa bodo, kot doslej, poganjale vrbe. Saj naravi ne ubežiš: končno je tudi sintetični Aspirin delo prirode — proizvod katrana, nastalega iz lesa, ki ga dajejo tudi vrbe.

KAJ ZNAJO IN ZA KAJ SE ZANIMAJO

V AMERIKI

ILJA EHRENBURG:

Jugoslavija in Italija sta dolgo časa vodili pravdo za pravico do Trsta; kakor vemo, žive v tem mestu Italijani in Slovenci. Ameriški imperialisti so prišli do spoznanja, da ima Trst ugodno lego in da bi lahko napravili iz njega dobro ameriško bazo. Ameriški listi pišejo o »pradavnih ameriških interesih v vzhodnem delu Sredozemskega morja«. Ameriške vojne ladje so se zaljubile v pristanišča Grčije in Turčije. Mussolini je imenoval svojčas Sredozemsko morje »mare nostrum« — »naše morje«; Duce je trpel na megalomaniji in njegovi rojaki so ravnali bistroumno, ko so ga obesili z glavo navzdol. Toda Mussolinijeva bolezen je malenkostna bolehnost v primeri z megalomanijo ameriških verižnikov, ki menijo, da je Bližnji vzhod — okolica Wall Streeta in da je Sredozemsko morje »our sea«. — Le kam jih je zaneslo! Američani imajo v svoji folklori zabavno povest o prekomorskem Munchhaussu, ki so ga imenovali David Crockett. (Ta David Crockett je resnično živel in pred dobrimi sto leti je bil celo član Kongresa). O njem pripovedujejo, da je hkrati ustrelil v jato divjih gosi in v srno, da je hkrati ubil kačo klopotačo, padel pri tem v reko in zlezal iz nje s polnimi žepi rib. Nekako tako so osvajali Američani: hkrati so si prisvojili postojanke v Afriki, na Groenlandu in na Kitajskem, pa so že imeli v žepu Grčijo in Turčijo. In po vsem tem si drznejo trditi, da osvaja Sovjetska zveza tuje dežele in da se vmešava v tuje zadeve.

Kakor vsi drugi narodi, želi tudi ameriški narod mir. Če ne more ukrotiti doma vzrejenih ljubiteljev vojne, jih ne more zato, ker so povprečnemu Američanu zmešala glavo lažniva poročila vsakodnevne »senzacije«, tiste klevete, ki jih izdelujejo onkraj morja na tekočem traku. Povprečnemu Američanu vtepejo v glavo, da ni zavarovan pred Rusi, pred Jugoslavijo in

pred Albanci, v resnici pa povprečen Američan ni zavarovan pred svojimi časopisnimi gangsterji. Ko govorimo to, ne mislim toliko na tisto nekaznovanost, ki jo uživajo v ZDA politični provokatorji, kolikor na to, da povprečen Američan ne more odkriti pod visokimi frazami nizke laži.

Povprečen Američan ima srednjo izobrazbo — besedo »srednja« jemljem v njenem splošnem pomenu — ne dobro, ne slabo. Bolje je podkovan v fiziki, kakor v politiki, pozna tenko zgodovino in debel zemljepis svoje dežele, stari svet pa je zanj »terra incognita« — »neznana dežela«. Ko sem bil v Ameriki, je obsodil sodnik nekega državljana na denarno globo, ker je razžalil soseda: žalivec je nazval žaljenega »socialist« in sodnik je v obsodbi poudaril, da je beseda »socialist« — žalitev, kajti socialist je »človek, ki si namerava prisvojiti tujo imovino«. Mlada ekonomistka iz Teksasa mi je rekla, da je Berlin eno izmed najstarejših mest sveta in da je stene njegove univerze poslikal Rafael. Ameriški novinar me je ogorčeno vpraševal: »Zakaj izdajajo Rusi eno mesto za dve?« Ko sem se pozanimal, o katerem mestu govori, mi je pojasnil, da sta Budimpešta in Bukarešta eno mesto in da se »oboje samo drugače izgovarja«.

V Ameriki sem govoril z nekaterimi vojaškimi osebami, ki so se vrnile iz Evrope. Blatili so Italijo, Francijo in celo Anglijo: »Stara šara, ropotija, tam ni ne naših kinematografov, ne naših dvigal, ne naših lekarn«. Pri tem so pripominjali: »Najbolj kulturna dežela v Evropi je pač Nemčija«. Kaj jih je omamilo v Stuttgartu ali v Münchenu? Vžigalna avtomatična lučka in razvaline avtomatičnih bifejev. Kadar govore »kultura«, pomeni to: tehnika. Kar se tiče barbarstva nemškega fašizma, se vprašamo, kako naj bi odbijal ljudi, ki so že zdavnaj pred Hitlerjem izu-

mili doma gheto za črnce in Lynchove sodbe?

Vsak imperializem je kulturi nevaren. Dvakrat nevaren pa je imperializem ljudi, ki imajo svojo tehnično opremljenost za višek človeških pridobitev. — V hiši nekoga lastnika bombažnih plantaž sem videl čudovite stvari; krasen radijski aparat, sijajen ventilator, toda gospodar tiste hiše je bil divjak. Odkar je nehal hoditi v šolo, ni prebral nobene knjige, pretreslo ga je, ko sem stisnil črncu roko, mož ni vedel, da je živel kdaj na svetu Lev Tolstoj, ni vedel, kaj je socializem, vedel ni sploh ničesar razen o dolarjih in neslanih dovtipih. Toda pokroviteljsko mi je rekel, da bo »Amerika rešila svet«. Bil sem pri nekem modnem advokatu v Knoxvillu. Imel je krasen domač bar za coctails. Pogovor je nanesel na literaturo; ko sem omenil Hemingwaya, Steinbecka, Caldwellella, se je začudil: »Teh imen ne poznam«. Najbolj vulgarni filmi, ki jih izdelujejo v Hollywoodu na tekočem traku, to je duševna hrana takega Amerikanca. Zdaj, ko bere časopise, renči: »Rdeče je treba uničiti in napraviti red na svetu«.

Nikoli nisem zanikal pomena tehnike; tudi jaz imam rad komfort in lepe stvari, dobro pa vem, da je sesalec prahu samo življenjska podrobnost. Kulture deže ne morejo izmeriti s številom avtomobilov. V ta namen se je treba pogoviriti s člove-

kom, ki sedi v avtomobilu. Laže je izdelati model »Buicka«, kakor napisati »Vojno in mir«. Naša prednost je v tem, da smo napravili pravo kulturo za vse ljudstvo. Sovjetski pisatelj je po pravici ponosen na svoje čitatelje, ki globoko preživljajo vse prebrano in razmišljajo o tem, in dobra knjiga vedno zapusti v zavesti našega ljudstva globoke sledove. V Ameriki... Roman pisateljice Betty Macdonald »Jajce in jaz« je dosegel tam velik uspeh, pojavila sta se shampooon in coctail »Jajce in jaz«. Modne gizdalinke so jele nositi klobuke z žoltnim žametastim jajcem, gizdalini pa kravate z jajci na zeleni podlogi, plesišča so uvedla nov ples »Jajce in jaz«, odprli so petinšestdeset klubov »Jajce in jaz« in končno je kuhar »Wadorf Astorie« izumil posebno palačinko in ji dal ime pisateljice. Ko pa je razpisala neka ameriška revija anketo: »Kaj nam ugaja v romanu Betty Macdonald«, se je pokazalo, da so že vsi čitatelji pozabili, kakšna je vsebina knjige. Odgovarjali so: »Zdi se mi, da sem se kratkočasila« in nagrado je dobil najtočnejši odgovor: »To je smešna zgodba iz ljubeznijo in kurami«. Tak uspeh ni vreden piškavega oreha.

Mi smo res antipodi Amerike: mi cenimo harmonični, vsestranski razvoj človeka. Mi imamo zaenkrat malo hladilnikov ali sesalcev prahu, to je res, imamo pa zelo mnogo resničnih ljudi.

Zadnja zima v partizanih

Iz spominov tov. Karla Prušnika — Gašperja

Brez dvoma, tretja in zadnja zima 1944/45 je bila za nas koroške partizane najtežja. Sneg je zapadel že v začetku novembra. Dolina je bila sicer kopna, vendar smo na Svinški planini gazili sneg do kolen. Tudi sovražnik je zadnjo zimo hujše pritiskal. Na Svinški planini se je vrstila ofenziva za ofenzivo, hajka za hajko. Vsakokrat kadar je na novo zapadel sneg, smo se bojevali z SSovskimi enotami in to navadno med naletom snega. Nemci so spretno izrabljali vremenske prilike in nas v novo zapadlem snegu besno zasledovali. Odkar smo bili na severni strani Drave, smo se petkrat prebijali skozi nemške obročje, stalno v borbi na življenje in smrt. Čeprav smo bili vselej prisiljeni, da smo se vmaknili premoči, smo vendar vselej tudi Nemcem prizadejali občutne izgube.

Mislil sem, da se bom južno od Drave vsaj malo odpočil. Vražje sem se motil! Komaj smo pogledali čez dravo, že so nas Nemci v Zgornjih Libučah obmetavali z ročnimi granatami. Sreča, da nemške bombe, kakor smo partizani imenovali ročne granate, niso imele tolikšne moči kakor naše zarezane, kajti sicer bi se me glava ne držala več! Za spomin od one pločevine, mi je ostal v levih prsih le majhen drobček. Ni so ga mogli izdreti in tako mi sedaj že tri leta tiči nekje med rebri. Vselej, ko me zaskeli v prsih, se spomnim tistega viharnega naleta bomb, ki so splašile še mojega konja, da me je vrgel raz sebe, se zvrnil in me ranjanega krepko povaljal pod seboj. Ranjen, na ranjenem konju sem prispel pod Peco v Toplo, preko nje v Koprivno na Št. Jakob, od tam pa v požgano Solčavo, kjer sem se srečal s štabom korpusa.

Solčava je ležala pred nami požgana. Razdrte kmetije in požgana zidovja so z votlimi okni zijala v bajno kraljestvo planin. Prebivalci Solčave, kolikor se jih je še potikalo po nepožganih kozolcih, so se

mi zdeli skoraj blazni. Ponujal sem jim konja v rabo. Branili so se ga, češ, če pridejo Nemci, ga bodo izsledili in se ponovno znesli nad njimi. Sprejeli so ga šele po dolgem prepričevanju. Kasneje sem izvedel, da so se pozneje skoraj stopli zanj. Ker je bila žival ranjena in imela v prsih in glavi nekaj drobcev granate, so jo Solčavci čez nekaj časa zaklali in pojedli.

V Solčavi sem našel tudi nekaj bolnih in ranjenih tovarišev, nekaj pa jih je bilo v tehnikih. Po desetih dneh zdravljenja sem zapustil Solčavo in vzel s seboj Marka Plajerja in tovarišico Miro. Branil sem se vzeti s seboj bolnega Plajerja, a tako zelo ga je vleklo na Koroško, da mu nisem mogel odreči. Ves čas je ponavljal: »Na Koroškem gotovo ozdravim. Tu ne ostane niti minute več.« Moral sem ga vzeti s seboj, čeprav se nam je ta čustvenost maščevala na vsej dolgi, težki poti iz Solčave. Do Bele smo se premaknili brez posebnih dogodkov. Pod Pavličevim vrhom pa se nam je izneveril Franci iz Solčave, ki je pobegnil k svoji ljubici. Imel jo je rajši kot slovenski narod in svobodo. No, je bil pač med redkimi, ki so stopili v naše vrste šele ob koncu in naše borbe niso jemali dovolj resno. Taki so se radi izmikali težavam in se otepali vseh odgovornejših nalog.

Zaradi tega se nisem prav nič čudil, ko mi je žena sporočila leta 1947, ko sem se vrnil iz zapora, da je tega nesrečnika srečala v Celovcu. »Torej se je umaknil svobodi, za katero ni bil pripravljen se boriti,« sem odgovoril ženi. Istotako je začel omahovati drugi moj zaščitnik Jelen, ko smo kretali iz Bele proti Kortam preko Kožlaka in je obležal pri Smrtniku. Vendar je bil bolan samo toliko časa, da sem se z zvestimi tovariši prebil čez Šajdo. Tako je nato je kljub svojemu »revmatizmu« mahnil nazaj po velikem snegu k svoji izvoljenki. Sploh smo zadnje mesece imeli mno-

go opravka s špekulanti in oportunisti, ki niso prihajali v naše vrste, da bi uničili nemški fašizem in rešili svoj narod suženjstva, ampak zato, da bi si zagotovili eksistenco. Pri tem seveda niso računali, da bo narod vodil tudi nadaljnji račun o obnašanju in delovanju vsakega posameznega niti mislili, da bodo oči ljudstva posebno budno sledile delu partizanov po osvoboditvi. Zato nisem bil nič presenečen, ko sem zvedel, da se je zadnji pregrešil proti ljudski oblasti in bil poklican pred sodišče. Saj se je že v borbi pokazal skrajno sebičnega. Zbiral je srebrnino, lovske puške in druge dragocenosti ter jih deponiral. Pa ne, da bi jih po osvoboditvi zbral in oddal ljudskim oblastem, temveč jih je shranil za sebe. Taki elementi so se izogibali vsem težkim in odgovornim mestom, šli so v partizane samo zato, ker so videli na njih strani gotovo zmago.

Ob osmih zvečer nekega januarskega dne leta 1945. smo se poslovili od Smrtnikove družine v Kortah. Smrtnikova mati je slutila, da imamo dolgo in naporno pot pred seboj in nam postregla s klobasami. Stopili smo v globoki sneg. Steza je bila vsa zmetana. Sneg je sul iz neba, kot more le v gorskih predelih. Bilo ga je po slemenih, odkoder smo prišli, po dva metra debelo. Niti en kol plotu na Pavličevem vrhu in na Kožlaku ni gledal iz snega. Sploh nobene sledi od plotov. Samo golo belo sedlo. Pot od Smrtnika in skozi Korške peči je bila sicer izhojena, vendar pa je tako močno snežilo, da smo gazili še zadnji do kolena. Hoja je bila naporna, da smo se potili še preden smo se vzpeli v Obirski navzgor proti Šajdi. Če si pa zgrešil potlačeno sled, si se pogreznil v sneg do podpazduhe. Težak je bil napor, da si se skopal spet na površje gazi. Dva tovariša sta imela s seboj krplje, vsi štirje pa smo imeli bele plašče. Bili smo ponoči tako nevidni. Slišal si samo šum snega in zmrzlega platna in šele na dva metra si opazil belo postavo. Tudi Nemci so imeli bele plašče in mnogokrat smo se z njimi srečali na ta način čisto blizu. Bilo pa je dobro, da so se Švabi ponoči le redko upali premikati. Do smrti izmučeni smo prispeli ob dveh ponoči k kmetu Šajdniku. Šajd-

nikove hčerke so bile sicer obveščevalke, niso pa nam mogle poročati, kako je stanje v Selah. Pravile so, da je na Šajdi verjetno nemška zaseda, vendar pa ni gotovo. Tako poročilo pač ni bilo kaj prida. Kljub temu pa moramo še danes čez Šajdo, da pridemo čimprej do POOF. Pri Šajdniku smo se pokrepčali z zavrelim mlekom in sirom in nadaljevali pot. Šajda — zaseda — sneg — zameti — tema — mraz — utrujenost. V odstojanju 10 metrov z odkočenimi puškami smo šli previdno in napeto proti Šajdi. Že so se pokazali obroki križa in hišice, ki stoji na slemenu. Ob hišici ali križu smo pričakovali nemško zasedo. Da bi se izognili hiši ali križu, ni bilo niti misliti, ker je bil previsok sneg. Puške in brzostreljke smo vedno sukali proti sencam, ki so bile podobne človeški postavi. Ko smo se tako bližali slemenu in pričakovali vsak hip strela, smo večkrat obstali. Z daljnogledom sem večkrat pregledal bližnjo okolico. Rahlo šumenje nas je spremilo čez Šajdo. Zaupanje v orožje, ki smo ga krepko stiskali, nas je vodilo preko sedla. Ko smo to pustili par metrov za seboj, smo stopili hitreje, kakor je pač dopuščal globoki sneg. Plavali smo, vendar budno pazili, da bi nam orožje ne zaledenelo in ostalo pripravljeno za strel. Pri prvem kmetu je lajal pes. V hiši je bila luč. Pasji lajež nas je vznemirjal, luč tolažila. Zakaj? Lajež je izdajal morebitno prisotnost Nemcev, luč pa odsotnost.— Če so bili Nemci v hiši, so vedno zatemnili okna. Torej smo morali računati z obema možnostma. Z enakim občutkom kot čez Šajdo, smo šli tudi mimo prvih in drugih hiš vse dotlej, da smo prišli v grapo ob cesti, ki pelje iz Sel proti Apačam. Oddahnili smo se, tudi pot je bila lajša, ker so vozili podnevi po cesti s sanmi. Krenili smo po cesti proti Apačam. Cilj so bile Hmeljšše. Vsak korak je bil težji. Noge so postajale težke kot bi nosil svinčene podplate. Vendar smo bili srečni in zadovoljni. Ostali smo sredi ceste, zavili cigarete in kadili. Seveda tako previdno, da eden od drugega nismo videli ogorkov cigaret. Jasno, da smo morali paziti, saj bi nas izdal tudi rahel žarek svetlobe in lahko postal usoden. Pod Hmeljššami smo se hoteli oglasiti pri zad-

njih hišah. Rahlo smo trkali na šipe. Ne slišijo, sem si mislil. Potrkal sem glasneje. Nič! Potrkal sem močno. Nič! Udaril sem na lesen okvir okna s pestjo, da je votlo zabučalo po sobi. Začel sem govoriti. Nič! Predstavil sem se imenom. Nič! Ostrmel sem. Saj so vendar naši in vedno so nam takoj odprli. Ni dvoma, da bi ne slišali. Okoli hiše začnem iskati drugih oken. Mogoče so se preselili in spijo v drugi sobi. A povsod zaman. Pri hiši so me vendar dobro poznali in zato si nisem mogel raztolmačiti te molčečnosti. Vedel sem, da hodijo tudi tukaj okrog lačni partizani, torej policija, ki se izdaja za partizane in skuša ljudi. Zato sem se celo predstavil, kar sicer ni bila moja navada, že zaradi konspiracije ne. Takrat pa vse, kot bi bilo izumrlo. Zaskrbelo me je. Neke neprijetne slutnje so me obdajale, ko sem se podal k zvrhnjim kmetom v Hmeljšah. Težko smo se prerivali naprej. Neštokrat smo se ustavili. Za mano je hodil tov. Adolf, doma iz Solčave. Ko smo zopet postali, sem jih tolažil. Zgoraj si oddahnemo in pošteno najemo. Gospodinja bo nam skuhala lipovega čaja kot navadno in tudi žganja bo nam vlila v čaj. Vendar pa zaradi varnosti ne bomo predanili v hiši, temveč se umaknili v gozd in proti večeru nadaljevali pot. Izza Obirja je priplaval srpu podoben mesec, zadnji krajec januarja. Rahlo je razsvetil snežne bregove strmih Hmeliš. Hiša, ki je bila naš zaželeni cilj, se je že videla. Kretali smo zaradi utrujenosti in zaradi tega, ker smo se počutili popolnoma varne, počasi, ja čisto počasi in mnogo počivali. Spet obstanem in se obrnem nazaj k tovarišu in pravim: »Adolf, tukaj smo pa brez skrbi. Vidiš, da že nekaj dni nihče ni prišel k hiši in nihče odšel, ker pelje samo ta pot v dolino, ki je popolnoma zasnežena.« Prvi tovariš z brzostreljko je hodil kakih 10 korakov pred menoj, za menoj Adolf. Komaj storim od Adolfa dva ali tri korake,—bili smo kakih dvajset metrov od hiše, nenadoma zareglja na nas brzostreljka. Takoj nato so zapokale tudi puške. Iz line na skednu je gosto ropotal nemški mitraljez. Zaklel sem in se vrgel v sneg. Oddali smo nekaj strellov. Naša brzostreljka pa se

ni oglasila. »Tovariš, ki je bil prvi, je mrtev«, sem si mislil. Plaval, dobesedno plaval smo nazaj po snegu. Nismo se upali dvigniti pokonci. Pomikali smo se na ta način počasi navzdol. Nemci so sipali z vsem razpoložljivim orožjem na nas. Krogle so dvigale sneg, kot bi medlo. Neokretni smo bili tudi zaradi tega, ker smo imeli po dva plašča na sebi, spodaj gumijasti angleški, zgoraj pa beli platneni. In ko smo se vrgli v sneg, so se nam plašči zapletli v noge, da smo se le z velikim trudom premikali. Tako umikajoč me doide temna postava. Že sem mislil, da smo izgubljeni. Z vso silo se prevrnem na stran in hočem ustreliti s pištolo . . . Pa, bil je tov. predhodnik . . . »Torej nisi padel, nisi ranjen«. »Nisem«, mi odgovori. Oddahnil sem se. Ostala tovariša pa sta bila že precej naprej. Sedaj sem se dvignil tudi jaz. Stopala sva s tovarišem za prvima. Zelo mi je hudo, ker sem pozabil ime tega zvestega tovariša. Skoraj se je razjokal, ko mi je med potjo pripovedoval, da mu brzostreljka ni delala. Zamrznila je. Tovariša sem dobil v Solčavi pri Kočnarju, kjer je bil na bolovanju. Hotel je na vsak način z menoj na Koroško. Ne bojim se borbe, je govoril, ker imam mnogo sreče. Bil sem minerec v več edinicah 14 divizije. Najtežje delo smo imeli, ko smo minirali postojanke, ki so bile močno zastražene in poleg tega še v žičnem omrežju. Tako je govoril in še vse podkrepil z datumi, imeni komandantov in politikomisarjev. Danes se je pokazal res junaka. Saj bil je mogoče samo 10 metrov od sovražnika. Pokazalo pa se je tudi tokrat, da ima res srečo. Omenjeni tovariš me je dolgo časa spremljal na težkih potih strašne zime 1944/45. Padel je na Zavrhu, kjer je pokopan v skupnem grobu s tovarišem Adolfom in še dvema junakoma.

Lepe sanje o jedi, čaju in počitku v topli sobi so se spremenile v težko pot brez cilja. Namesto, da bi se temeljito počili in se najedli v topli hiši Hmeljškega kmeta, smo krenili nazaj na ono nevarno pot, ki smo jo imeli pravkar za seboj. Ko smo se z naporom premaknili od ozke soteske med Obirjem in Črnim vrhom, kjer se odpre gorska dolina Šajda — Sele, smo ob-

stali. Ob levi strani je stala zasnežena žaga v zimskem ledu, ob desni pa je bil širok snežen plaz. Začelo se je daniti. Švabi nas lahko zasledujejo. Nič bi ne bilo lažje kot to. Tovariša s krpji sta se začela boriti s plazom. Samo po plazju lahko pridemo s ceste v strmino Črnega vrha. Samo po plazju, ker je sneg kolikor toliko stlačen, da bi nas držal. Danilo se je hitro. Tudi s Šajde lahko pridejo Švabi, ker se slišali streljanje iz Hmeljš. Pri Kališniku je bila namreč močna postojanka. Treba je bilo pohiteti v zaščito črnovrških redkih gozdov. Dvajset korakov proti Selam sem se postavil na stražo jaz, dvajset korakov proti Apačam pa tovariš z brzostreljko. Tov. Adolf in četrti pa sta se borila z neusmiljenim snegom. Stražila sva dolgo. Popolnoma se je že zdanilo, preden sta tovariša s krpjami toliko prodrli v višino, da sta bila v zaščiti prvih redkih bukev. Prevezela sta stražo, Adolf na belško, drugi na apaško stran, kakor smo se prej domenili. Povzpjenjala sva se po sledi krpjev. Kljub temu pa sva se pogrezala v sneg, kakor bi ne imel dna. Borba je bila težka. Močno sva se potila. Čutila nisva ne lakote ne utrujenosti. Naprej morava! Dan je. Švabi lahko pridejo vsak čas. Naprej, naprej. Čeprav sva nadaljevala samo po centimetru, vendar sva zmaga-la, kakor prva s krpji. Ko smo prišli v gozd, je bilo bolje. Ni se nam mudilo. Če si se vdrl in pogreznil v sneg, si se lahko prijel za bukev ali smreko in se poganjal kot ranjena zver naprej. Šele opoldan, ko smo bili visoko v Črnem vrhu, kjer smo se čutili popolnoma varne in smo imeli hrbet krit, smo se oddahnili. Sonce je toplo sijalo. Zbrali smo si za počitek strmi breg, s katerega se je vzel plaz in je bil zaradi tega brez snega. Zakurili smo ogenj in se posušili. Razgled po selski dolini nam je nudil mnogo zanimivih slik. Tam švabska postojanka, tam druga. Od daleč smo poznali tudi, katere hiše so bile izseljene, bile so mrtve. Nobena gaz ni peljala do njih. Mladim tovarišem sem pripovedoval, koliko razlike je med prvo in drugo svetovno vojno, kar tiče orožniških postaj. Med prvo svetovno vojno ni bilo v Selah nobenega orožnika. Vse je

bilo mobilizirano za fronto proti Rusiji, Italiji in Franciji. V Železni Kapli je bil samo en orožnik, star trebušast možiček in en financar. Danes pa je v Železni Kapli stami petsto policistov in orožnikov in javnih gestapovcev. V Beli je dvesto policistov. V Obirski je bila postojanka, kjer je bilo stalno 15 orožnikov tako dolgo, da jih nismo lani pregnali, šolo, kjer so bili ugnezdjeni, pa požgali. Celo v Kortah so se za nekaj časa ugnezdili, dokler jim niso naši zakurili. In tukaj v Selah pri Kališniku jih je petdeset, v Selah pri cerkvi tudi toliko, pod Košuto 200. To je za ta majhni del Slovenske Koroške, za katere osvoboditev se borimo, zelo mnogo. To je dejstvo, tovariši, da tudi mi partizani na Koroškem razbremenjujemo velike fronte zaveznikov s SZ na čelu. Naš doprinos k zmagi nad fašistično Nemčijo bo poplačan s svobodo Slovenske Koroške in tako bomo vsi združeni v napredni državi, novi Titovi Jugoslaviji. Adolf vidiš, ti in jaz sva živela samo tri ure narazen, pa se nisva poznala, čeprav si vse življenje prebil v Solčavi, ki je tudi rojstna vas mojega očeta. Ločila naju je usiljena in krivična meja senžermenske Avsrije od leta 1920.

V strmini, oprti na bukev in mecesne, ob ognju, katerega je nakladal tov. Adolf, smo se menili o političnem položaju na svetu. O sabotaži zapadnih reakcionarjev na frontah, ki nimajo volje, da bi uničili fašistično Nemčijo, ampak bi radi videli, da bi Nemčija in Rusija izkrvaveli. Šele ko so Zapadni zavezniki uvideli, da je Rdeča Armada sama dovolj močna, da uniči fašistični vojni stroj in prisili Nemčijo na kolena, so se odločili zapadni zavezniki, da otvorijo drugo fronto. In prav ūma Stalin, ko je rekel, da bi druga fronta bila že potrebna 1942, ker bi prej končali vojno in prištedili milijone in milijone nedolžnih človeških življenj. Popolnoma jasno je, da so zavezniki zapada napadli naposled Nemčijo samo zato, da bi se znebili enega največjih gospodarskih konkurentov in bi njihovi industrijski baroni lahko nemoteno prodajali svoje blago evropskim državam. Ameriški in angleški kapitalisti pa imajo, kakor vemo v vladah še velik vpliv.

Debatirali smo ves popoldan. Z daljnogledom smo gledali h Kališniku, kako se zamenjava švabska straža. V dolini globoko pod nami pa so vozili kmetje po cesti seno s stanov. Bil je vendar oni čas, ko kmetje sežejo pri krmi živine po oni rezervi, ki jo imajo spravljeno po stanih, supah, kopah in kozolcih.

Pozabili smo, da že skoraj 24 ur nismo jedli, pozabili smo, da imamo za seboj hudičevo težko pot. Vsi smo mislili samo

naprej, da čim prej pridemo do POOF, za katerega nobeden od nas ni vedel točno. Vedeli smo, da se nahaja nekje v Seilah v Kotu. A Sele so velike, posebno pa še, če so odete s poldrugim metrom debelim snegom, in ne smemo po cesti ali pregaženi poti. Naslonjeni na breg in smrekove veje, katere smo osušili na ognju, smo se prav dobro spočili. V prepričanju, da v par urah pridemo do kakega selskega kmeta, kjer bomo dobili nekaj hrane, smo se spustili po strmini navzdol.

PO KULTURNEM SVETU

Umrli je pesnik upornega trpljenja dr. Igo Gruden

Dne 29. novembra preteklega leta je umrl pesnik slovenskega Primorja dr. Igo Gruden. Z njim je slovenski narod izgubil pesnika, ki je izražal v vsem svojem kulturnem stvarjenju najglobljo ljubezen do svojega naroda. To veliko ljubezen kažejo njegove pesmi, ki jih je zlagal že pred Veliko svetovno vojno in zlasti v času trpljenja in borbe slovenskega ljudstva. V času fašistične okupacije je bila njegova pesem sam rodoljuben spev.

Igo Gruden se je rodil 18. aprila 1893 v Nabrežini pri Trstu. Po končani gimnaziji v Gorici je študiral pravo na visokih šolah v Gradcu, na Dunaju in v Pragi. Postal je odvetnik, toda bolj kot s svojim poklicem se je bavil s slovstvom in je sodeloval pri naprednih slovenskih revijah. Ko je zasedel okupator našo zemljo, je bil Igo Gruden z vso napredno inteligenco v vrstah Osvobodilne fronte. Izdan od domačih izdajalcev je bil za Božič 1942 zaprt v belgijski kasarni v Ljubljani, kjer se je začela njegova trnjeva pot, ki jo je nato prehodil v dolgih mukepolnih letih skozi številne postaje groze in smrti v koncentracijskih taboriščih v Padovi in na Rabu in daljni tuji Afriki. Grudnova pesem je uporna in polna odločnega protesta. Mogočna vera v svetlejšo bodočnost, ki mora vzklti iz trpljenja, se vleče kot rdeča nit skozi vse njegove pesnitve. Nje-

gova usoda je tesno povezana z usodo tlačnega naroda in zatiranega človeštva.

Neutrudljivo je ustvarjalo njegovo pesniško pero od zgodnjih let njegove študentovske dobe do današnjih dni. Njegova tvorna sila je snovala brez nehanja, dokler je izmoglo njegovo po ječah in taboriščih izmučeno telo. Zato bo Igo Gruden v svojih delih tudi vedno živel med nami!

(Tonči Schlapper)

Louis Adamič - na obisku v domovini

Te dni se nahaja na obisku v domovini znani ameriški pisatelj Louis Adamič. Rojen leta 1899 v Blatu pri Grosupljem je odšel leta 1913 v Ameriko. Gnan od hrepenenja po novem in boljšem svetu je odšel mladi Adamič v Ameriko, toda našel ni one Amerike, o kateri je sanjal v svoji mladosti, temveč Ameriko, v kateri velja edino denar. To je Adamič v začetku tudi močno občutil, ko se je moral boriti za vsakdanji kruh. Najprej je služil v upravi »Glasa naroda«, malega slovenskega časnika v New Yorku, v katerem je napisal tudi svoje prve članke, nato je delal v neki tovarni svile, pa tudi na cesti in v rudniku, v restavracijah in končno v tovarnah čevljev in kot mornar pri trgovski mornarici. Med prvo svetovno vojno je bil kot ameriški vojak v Franciji. Po letu 1928. šele zaslovi njegovo ime. Po temu

letu se vrstijo knjiga za knjigo, v katerih se pisatelj bori za novo, izrazito ameriško kulturo in za resnično demokracijo. Njegove najbolj znane knjige so »Smeh v džungli«, »Rojakova vrnitev«, v kateri opisuje svoje vtise o Jugoslaviji pod diktaturo kralja Aleksandra in »Večerja v Beli hiši«, kjer pisatelj karakterizira Roosevelta in Churchilla in kritizira ameriško povojno zunanjo politiko. Največjo uslugo je napravil Adamič jugoslovanskim narodom s knjigo »Moja rodna zemlja«, v kateri je opisal Narodno osvobodilno borbo jugoslovanskih narodov in ovrigel vso lažno propagando proti partizanom ter porušil lažnivo slavo Draža Mihajloviča. Slovenski poročevalec končuje svoj pozdrav Adamiču ob priliki njegovega obiska v domovini: »Adamičev pisateljski lik je lik borca... bori se proti statičnemu lažnemu pojmovanju demokracije, ki lahko privede do tretje svetovne vojne in svari Ameriko: ... ni izključeno, da se bo po zmagi nad fašisti v Evropi in Aziji naša demokracija razvila v ameriški fašizem in rasizem, splošno reakcijo doma in surov dolarski imperializem na zunaj... Novi predsednik in njegovi najtesnejši sodelavci nimajo nobenega smotra, nobenih idej, ki bi bile vredne tega imena, nobene državniške modrosti... atomska bomba je jedro njihovega sveta...« (Večerja v Beli hiši 1946).

Hlapec Jernej - nova slovenska opera

Po povesti Ivana Cankarja je ustvaril slovenski skladatelj Matija Bravničar opero »Hlapec Jernej in njegova pravica« in s tem pomnožil skromno število slovenskih tiskanih opernih del na tri. Do sedaj obstojata samo še Försterjeva — »Gorenjski slavček« in Kozinova »Ekvinokcij«.

Operna skladba je dostojna muzikalna interpretacija velike Cankarjeve umetnine in nam prikaže hlapca Jerneja v pristni Cankarjevi podobi, ki neuklonljivo terja pravico. Z Jernejem govori tudi zbor in ga podpira v njegovi zahtevi po pravici. Tako prehaja težišče opere na zbor in opera dobiva obliko oratorija, posebno ker Jerneja in zbor povezuje tudi pripovedovalec.

Slovenski knjižni trg

Slovenski tisk je po osvoboditvi doživel ogromen razmah: potrojile so se naklade slovenskih dnevnikov in začeli so izhajati novi časopisi in nove revije. Vedno nove napredne knjige prihajajo v stalno večjem številu na knjižni trg. Ljudstvo sega po slovenski tiskani besedi v želji, da dviga raven svojega znanja, da obogati svojo duševnost, da zaživi človekavredno življenje.

Za posredovanje knjig so v svobodni domovini po vojni ustanovili in tudi danes še ustanavljajo v vseh večjih krajih knjigarne in knjižnice. Če pomislimo, da so bile pred vojno knjigarne le v Ljubljani, Celju, Mariboru in še v dveh ali treh krajih, moramo ob dejstvu, da je danes v Sloveniji nad 80 knjigarn in obstoja potreba po še večjem številu, ugotoviti izredno velik korak naprej v razširjenju dobre in napredne slovenske knjige.

Za obveščanje knjigotržcev, knjižnic in zainteresiranih bralcev so založbe v Sloveniji začele izdajati »Slovenski knjižni trg«. List izhaja vsakih 14 dni in opozarja na vse važnejše knjižne izdaje. Poleg cene in splošnih podatkov podaja o vsaki novi knjigi tudi kratko oceno.

Bibliografija v Jugoslaviji

Trenutno izhajajo v Jugoslaviji trije bibliografiji posvečeni listi. To so »Slovenski knjižni trg, o katerem smo izčrpnjeje poročali zgoraj, nadalje »Narodna knjiga« v Zagrebu in »Izdavačka delatnost u FNRJ« v Beogradu. Beograjsko glasilo, ki je namenjeno vsej državi in prinaša poročila o knjižnih izdajah iz vseh ljudskih republik, je osrednji bibliografski mesečnik v Jugoslaviji. Gradivo zanj zbira Direkcija za informacije pri Zvezni vladi in sicer na podlagi poročil posameznih republiških vlad. List izhaja že od novembra 1947.

»Slovenski knjižni trg« je začel izhajati sredi lanskega leta, medtem ko je prej izhajal »Slovenski tisk« oziroma (od 3. številke 1946 naprej) »Naš tisk«. Slovenija je bila prva, ki je po vojni začela izdajati svojo bibliografsko revijo. V Sloveniji so

prvi po vojni v Jugoslaviji natisnili tudi bibliografsko publikacijo, kajti že leta 1945 je izšla bibliografija slovenskega partizanskega tiska. LR Hrvatska si je omislila bibliografsko glasilo šele pred kratkim. To je »Narodna knjiga«, katere prva številka je izšla v Zagrebu septembra meseca lanskega leta. Doslej so izšle tri številke.

Leta 1947 so izšle naslednje bibliografske publikacije: Pri založbi »Jugoslovanska knjiga« v Beogradu je izšla »Jugoslovanska bibliografija 1945«. Srbsko zdravniško društvo je izdalo v Beogradu »Bibliografijo srbske zdravstvene književnosti«, ki obsega obdobje 1757 do 1918, lani pa je društvo izdalo drugo knjigo z naslovom »Bibliografija srbskog arhiva« (za dobo 1918 do 1941). Društvo tehničarjev in inženirjev v Zagrebu je leta 1947 izdalo »Gozdarsko bibliografijo 1846 do 1946«, Zavod za poljedelsko bibliografijo pri zveznem ministrstvu, ki je bil ustanovljen leta 1945, pa je izdal 1947. leta »Jugoslovansko kmetijsko bibliografijo za 1945. leto«.

Leta 1948 pa je izšlo še zdaleč več bibliografskih del, ki jih beležimo čisto na kratko. Informacijski urad pri predsedstvu vlade LR Srbije je izdal »Bibliografijo Srbije« za 1947. leto v velikem formatu. Škoda, da je knjiga tehnično pomanjkljiva, to se pravi, da niso dela pravilno razvrščena itd. Zagreb je pripravil dve pomembni deli, ki bi morali že iziti, namreč: »Bibliografijo knjig LR Hrvatske za leto 1945 in 1946« in »Bibliografijo člankov iz revije s področja LR Hrvatske za 1945 in 1946«. Obe knjigi izda Jugoslovanska akademija znanosti v Zagrebu. Pri isti založbi je izšla tudi obsežna »Bibliografija hrvatske dramske in gledališke umetnosti«, ki jo je sestavil dr. Josip Badalič. Pedagoški institut Prosvetnega ministrstva LR Srbije je objavil »Bibliografijo pedagoškega tiska«, v kateri so obsežni članki in dela od 1. januarja 1945 do 30. junija 1948. leta. Direkcija za informacije pri vladi FNRJ je izdala pomembno »Gradivo za bibliografijo o narodnoosvobodilni borbi«. Beograjska univerzitetna knjižnica »Svetozar Marković« izdaja tromesečno »Seznam« vseh novodošlih knjig. Omeniti

je treba še dva zvezka »Biltena« novih tujih strokovnih knjig in revij v beograjskih knjižnicah, ki ju je izdal novi Bibliografski institut LR Srbije. Nadalje je »Srbska akademija nauka« tiskala »Pregled izdaj 1937 — 1947«. Seizmološki institut v Beogradu pa se je izdal »Bibliographie seismologique de Yougoslavie 1672 do 1947«, ki jo je uredila Miroslava Uzelac.

Literarno ustvarjanje v Nemčiji

Nemški pisatelj profesor Bruno Kaiser je izjavil v razgovoru s pomembnejšimi moskovskimi pisatelji o literarnem življenju v Nemčiji, da so vsa važnejša dela, ki jih je ustvarila povojna literatura, nastala v sovjetski zasedbeni coni Nemčije. V Nemčiji izide mesečno okoli 1000 knjig; tretjina teh odpade na sovjetsko zasedbeno cono. Nadalje je izjavil, da je v zapadnih zasedbenih conah mnogo manj vredne literature po vzorcu plitvih ameriških romanov o kriminalistiki in zakonomstvu, medtem ko nemški pisatelji v sovjetski zasedbeni coni v svojih delih skušajo obravnavati pomembne dogodke sodobnega časa.

Razstava avstrijskega slikarstva v Pragi

Dne 19. januarja 1949 bo odprta v Manes-galeriji v Pragi razstava avstrijskega slikarstva, ki bo prikazala 150 del avstrijskih slikarjev. To prvo večjo razstavo sodobne avstrijske likovne umetnosti v inozemstvu bo otvoril dunajski mestni svetnik za kulturo in ljudsko prosveto dr. Viktor Matejka.

Leninov muzej v nekdanjem Smolny-institutu

Nekdanji Smolny-institut, iz katerega je Lenin skupno s Stalinom vodil Veliko oktobrsko revolucijo, je danes spremenjen v vsem dostopen muzej. Vsi prostori so ohranjeni v nespremenjenem stanju, kakor so bili pred 30. leti in so še danes izgovorne priče Leninove skromnosti. Zlasti preprosto urejena delavna soba, ki je oddeljena od spalnice samo z nizko niti

do stropa segajočo steno, vedno spet vzbujajo pozornost številnih obiskovalcev. V veliko knjigo, v katero obiskovalci zapišejo svoje vtise o obisku, so študentje Leningrajske univerze zapisali naslednje besede: »Leninova skromnost in preprostost nam bosta vedno vzor!«

Muzej stalno obiskujejo številni častilci velikega Lenina in je obisk zlasti visok ob spominskih dnevih na Lenina.

Nov film o Leninu

Pod vodstvom režiserja Mihaila Roma snemajo v Sovjetski zvezi nov film, ki bo vseboval vse dokumentarne posnetke, ki so jih napravili sovjetski filmski operaterji in fotografi za časa Leninove življenjske dobe.

Do sedaj je že več filmov, ki prikazujejo osebnost velikega ustanovitelja Bolševiške partije in prve socialistične države na svetu.

Splošno znana sta filma »Lenin v oktobru« in »Lenin v letu 1918«. Znameniti sovjetski igralci Boris Ščukin, Maksim Strauh in Konstantin Skorobogatov so dolga leta delali na tem, da bi prikazali osebo Lenina v čim bolj pristni, življenjski podobi. To stremenje je zahtevalo mnogo truda in močne volje, ker ni bilo treba prikazati samo Leninove zunanosti, temveč predvsem Lenina — človeka z vsemi njegovimi visokimi duševnimi kvalitetaми. V novem filmu je ta naloga mojstrsko rešena. Lenina vidimo v vsem njegovem živem temperamentu, v njegovi skromnosti in z njegovo neuklonljivo voljo.

Vsi sovjetski filmi o Leninu so mednarodno priznani umetniški filmi.

Novi jugoslovanski filmi

Prvič v zgodovini proizvajajo tudi v naši svobodni domovini lastne filme. Češar niso zmogli ustvariti nazadnjaški režimi v dveh desetletjih, je uspelo ljudski državi v najkrajšem času.

Že več filmov je izšlo iz filmskih podjetij, ki so jih ustanovili po končani vojni v novi Jugoslaviji. Ker naj služi film resnični izobrazbi in napredni vzgoji najširših ljudskih množic, so problemi, ki jih obravnavajo jugoslovanski filmi, vzeti iz vsakdanjega življenja.

Najbolj znana filma »Slavica« in »To ljudstvo bo živelo« prikazujeta heroično borbo jugoslovanskih narodov proti okupatorju za svobodo. Novi film »Življenje je naše« pa obravnava ogromni delovni polet jugoslovanske mladine pri izgradnji nove države in socializma. Na najtežjem odseku, v predoru Vranduku, se borijo minerske brigade na progi Šamac — Sarajevo s skoro nepremagljivimi težavami. S pomočjo starejših strokovnih delavcev jih premagajo, toda pojavljajo se vedno nove naravne zapreke. Ko je tunel že skoraj prebit, vdre vanj voda. S podvojenimi silami se mladinci vržejo na delo in z novim zanosom se lotijo težke naloge, da odstranijo tudi te zapreke. Delovno junštvo mladine pa premaga vse ovire, njena nezlomljiva volja zmaga. Mladinci so prebili tunel in zgradili progo v določenem roku. Pojoč pesem minerjev »Življenje je naše« prikorakajo iz izgotovljenega predora novi ljudje s trdno vero v svoje lastne sile in v uspeh svojega dela.

Obzornik - slovenska filmska revija

Slovensko filmsko podjetje Triglav-film je dogotovilo najnovejšo številko Obzornika-slovenskega filmskega mesečnika. Slovenski obzornik je po svoji vsebini in obsegu ubral od svojih početkov posebno pot, na kateri je dosegel različne uspehe. Nekaj časa je skušal biti informator in registrator aktualnosti s svojimi Novicami in hkrati nekakšen izbor kulturnih in dokumentarnih izrazov iz nove slovenske stvarnosti. Vendar se ta dvojnost ni obnesla, kajti včasih razen dolžine ni bilo bistvene vsebinske razlike med točko Obzornika in Novicami. Tako se je Obzornik končno izoblikoval v nekakšno filmsko revijo.

Na približno 500 metrov nam v treh, štirih zaključenih točkah prikazuje posamezne izreze iz najrazličnejših področij slovenskega življenja: Iz borbe za petletni plan, iz političnih dogodkov, iz novih tovarn, rudnikov, domov zdravja, otroških domov, športnih igrišč ter iz domačega kulturnega življenja in nas tako ne samo obvešča, temveč tudi vzgaja.

V zadnjem Obzorniku, ki nosi številko 28, vidimo naslednje: Žene v novih poklicih, prvi slovenski umetniški film, plavanje — vir zdravja in moči. Prva točka prikazuje vse možnosti razvoja slovenskih žena v novi Jugoslaviji, ker ima združeno delo, tako načelnice kemičnega laboratorija kakor tudi vseh delavk v tovarni, isti cilj: dvig proizvodnje in s tem ustvaritev boljših življenjskih pogojev delovnega ljudstva. Po delu pa je potreben oddih, razvedrilo, politični in strokovni študij: tudi za vse to je poskrbljeno: kopališča, telovadnice, športna igrišča in čitalnice so odprte za vse.

Delo in trud za pravi umetniški celovečerni film »Na svoji zemlji« je prikazan v točki »Prvi slovenski umetniški film«, ki sta ga snemala Ivan Marinček in Rud Vavpotič. Tako ima vsakdo priliko, da vidi in spozna delo ustvarjalcev prvega slovenskega filma in nekaj slik iz filma samega.

Po scenariju in režiji Jožeta Tirana je izdelana tretja točka »Plavanje — vir zdravja in moči«. Lepo urejena kopališča omogočajo vsakomur prijeten oddih in osvežilo. V plavalnih tečajih se najmlajši uvajajo v skrivnosti plavalne tehnike. V waterpolu, skokih s stolpa in z deske kakor tudi v raznih plavalnih disciplinah se urijo novi kadri, ki bodo ponesli slavo slovenskega športa preko meja Jugoslavije.

Prvi kino kratkih filmov v Evropi

V dosedanjem kinematografu Maj v Pragi so 9. januarja t. l. slavnostno otvo-

riili program kratkih filmov. Tako je »Maj« postal prvi kino v Evropi, kjer predvajajo samo popularno znanstvene in kratke filme. Želja češkoslovaškega državnega filma je, da bi se s pomočjo kratkega filma kar najbolj povečala izobrazba najširših množic. Kratki film, ki ima široko možnost, da prikazuje v kratki in zanimivi obliki najrazličnejše probleme, postaja v zadnjem času ena najvažnejših panog ne samo češkoslovaške, temveč tudi svetovne filmske proizvodnje. Kino kratkih filmov pa obvezuje tudi proizvodnjo kratkih filmov, da bo izdelovala samo aktualne in visoko vredne filme, take, ki bodo češkoslovaškemu ljudstvu pomagali v težkih nalogah pri izgradnji države. Letos bodo na Češkoslovaškem izdelali 40 filmov z vseh področij kulturnega, gospodarskega, znanstvenega in tehničnega življenja.

Pirc in Gligorič - šahovska prvaka Jugoslavije

V Beogradu se je zaključilo IV. šahovsko prvenstvo Jugoslavije. Vprašanje prvaka je bilo odprto do poslednjega kola in dolgo časa je imelo izglede na prvo mesto kar pet tekmovalcev. Po predzadnjem kolu sta ostala kot kandidata za prvo mesto še Pirc in Gligorič z enakim številom točk. Ker sta v zadnjem kolu oba pretendent na prvo mesto dosegla proti svojima nasprotnikoma samo remis, si prvenstvo v tekočem letu delita oba omenjena mojštra.

PROSVETA NA VASI

Naše prosvetno delo leta 1948 v številkah

Če pregledamo uspehe našega kulturno-prosvetnega dela v preteklem letu 1948, lahko z zadovoljstvom ugotovimo, da smo v veliki meri zadostili kulturnim potrebam našega ljudstva in zahtevam naše ljudske prosvete.

Številčna bilanca le nekoliko osvetljuje delavnost Slovenske prosvetne zveze in njenih društev. Vsi napor, s katerimi smo premagovali velike težkoče, ki so ovirale naše delo, se namreč ne dajo meriti s suhoparnimi številkami.

Zlasti živahno je bilo v preteklem letu kulturno življenje na naših odrih. Tako smo tekom leta 1948 vprizorili na Slovenskem Koroškem 108 odrskih prireditev s udeležbo nad 26.300 ljudi. Poleg tega pa so sodelovala vsa Slovenska prosvetna društva pri velikih Ljudskih taborih s svojim kulturnim programom in organizacijsko pomočjo. Prav tako so bila tudi sodeložena pri izvedbi proslav Velike oktobrske revolucije in rojstva nove Jugoslavije ter pri proslavah v Partizanskem tednu. S sodelovanjem vseh Slovenskih prosvetnih društev je bila tudi omogočena proslava 40. obletnice Slovenske prosvetne zveze z velikim pevskim tekmovanjem v celovškem gledališču, kjer je tekmovalo 14 pevskih zborov s skupno 227 pevcev.

Svoje občne zборе je imelo 33 prosvetnih društev, kjer so si prosvetaši začrtali pot in dali naloge za bodoče kulturno delo.

Da bi izgradila in izpopolnila svoje kadre, je priredila Slovenska prosvetna zveza tritedenski in osemdnevni prosvetni tečaj v Dolah s skupno udeležbo 36 tečajnikov. Nadalje je obiskovalo štiridnevne šminkarske tečaje v Globasnici, Škofičah in Št. Janžu v Rožu 32 mladih prosvetašev.

Zaradi pomanjkanja slovenskih šol na Koroškem, predvsem srednjih, je Slovenska prosv. zveza lansko leto poslala 37 mladincev na študij v svobodno domovino, kjer se bodo izobrazili za svoj življenjski poklic in se vzgajili v ljubezni do svojega naroda in v spoštovanju do vseh drugih svobodoljubnih narodov in delavnih ljudi.

To so brez dvoma uspehi, ki nas lahko navdajajo s ponosom. Naj nam bodo tudi v bodočnosti pobuda v vseh naših naporih za dosego visokega cilja naše ljudske prosvete.

Nekaj navodil za Prešernove proslave

Poleg velike osrednje proslave stoletnice Prešernove smrti, ki bo v nedeljo 13. februarja 1949 od 10. do 13. ure v celovškem gledališču, bomo priredili proslave tudi po vseh naših prosvetnih društvih.

Proslava stoletnice smrti Fr. Prešerna naj obsega:

1. p r e d a v a n j e, ki naj ne bo daljše ko 20 minut.
2. d e k l a m a c i j e primernih Prešernovih pesmi.
3. p e t j e skladb na Prešernove poezije in primernih narodnih in domoljubnih pesmi, ki jih vpletemo v celotni program.
4. s p o r e d bodo, kjer je možnost, poživili še posebno tamburaški zbori s svojim s v i r a n j e m.

SPZ je za izvedbo takega programa vsem društvom poslala obsežno gradivo.

Proslava Prešernove stoletnice naj bo povsod veličastna manifestacija slovenske kulture, ki ji je prav Prešeren priboril mesto v kulturnem svetu ostalih narodov!

VSEBINA:

Franjo Ogris: Pred nadaljevanjem londonske konference	—	1
Dr. Mirt Zwitter: Razvoj pravnega položaja naših zadrug	—	5
Dr. Franci Zwitter: Koroški Slovenci v borbi za obnovo in izgradnjo ljudske prosvete	— — — — —	7
Dr. Bratko Kreft: Andrej Šuster — Drabosnjak, ljudski pesnik in dramatik Slovenske Koroške	— — — — —	11
Igo Gruden: Balada naših dni	— — — — —	15
Mr. Pavel Bohinc: Aspirin	— — — — —	16
Ilja Ehrenburg: Kaj znajo in za kaj se zanimajo v Ameriki	— — — — —	19
Karel Prušnik — Gašper: Zadnja zima v partizanih	— —	21
Po kulturnem svetu	— — — — —	25
Poročila	— — — — —	30
Prosveta na vasi	— — — — —	32

Za vse, ki nam niso vrnilo zadnje številke in smo jih vpisali v seznam naših naročnikov, prilagamo položnice in prosimo za poravnavo naročnine.